

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО З ОСНОВАМИ ЕКОЛОГІЇ, Ч. II

**ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до практичних занять для здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»**

ОДЕСА
2023

УДК 349.6(072)
Е40

Укладач:

О. В. Толкаченко, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Рецензенти:

Канзафарова Ілона Станіславівна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Швидченко Ірина Георгіївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри екологічного права та контролю Одеського державного екологічного університету.

*Рекомендовано Вченою радою економіко-правового факультету
ОНУ імені І. І. Мечникова
(Протокол № 1 від «28» серпня 2023 р.)*

Е40 **Екологічне** право з основами екології, ч. II: [Електронний ресурс] : електронні методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право» / уклад.: О. В. Толкаченко. – Одеса, 2023. - 102 с. – 1,2 МБ.

Методичні рекомендації розроблені для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Право» спеціальності 081 «Право» для опанування лекційного матеріалу, підготовки до практичних занять, оформленні робіт при самостійному виконанні завдань.

УДК 349.6(072)

© Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Зміст навчальної дисципліни.....	6
Плани та методичні рекомендації для підготовки до практичних занять.....	14
Форми контролю, критерії оцінювання знань та розподіл балів, що отримують здобувачі.....	67
Питання до іспиту з навчальної дисципліни.....	77
Пояснення до виконання контрольної роботи для здобувачів заочної форми навчання.....	81
Контрольна робота для здобувачів заочної форми навчання.....	82
Список рекомендованих джерел.....	85
Електронні інформаційні ресурси.....	101

ВСТУП

Мета навчальної дисципліни «Екологічне право з основами екології, ч. II» передбачає формування у здобувачів-правників сталої системи еколого-правових поглядів і знань, навичок застосування екологічного законодавства, підвищення рівня свідомості та еколого-правової культури, розуміння необхідності позитивної екологічно спрямованої поведінки, вміння вибору оптимальних державно-правових засобів щодо забезпечення екологічної безпеки людини у процесі будь-якої діяльності, охорони довкілля, ефективного використання природних ресурсів та захисту екологічних прав особи.

Завдання навчальної дисципліни:

- дати здобувачам теоретичні знання про основні поняття, норми і принципи екологічного права, а також про предмет, метод, систему та джерела сучасного екологічного права;
- ознайомити здобувачів зі змістом основних інститутів екологічного права;
- дати здобувачам базові знання про норми екологічного права щодо охорони і збереження окремих видів і об'єктів природи;
- сформувати у здобувачів базові знання щодо відповідальності за порушення норм екологічного законодавства.

Міждисциплінарні зв'язки навчальної дисципліни: Конституційне право, Земельне право України, Міжнародне екологічне право, Цивільне право, Адміністративне право, Кримінальне право.

Предметом навчальної дисципліни є норми права, що регулюють суспільні відносини, які виникають при використанні, охороні, відтворенні природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки і дотримання екологічних прав громадян.

Вимоги до знань і умінь:**а) знати:**

- проблеми науки екологічного права;
- чинне екологічне законодавство;
- основні принципи і завдання екологічного права;
- законодавчі засади раціонального природокористування;
- організаційно-правові заходи охорони основних об'єктів природи;
- види юридичної відповідальності за порушення екологічного

законодавства.

б) вміти:

- застосовувати екологічно-правові норми;
- узагальнювати практику використання екологічного законодавства та робити відповідні висновки за результатами узагальнення;
- правильно застосовувати роз'яснення судових та інших органів у процесі застосування норм екологічного права.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль I. Загальна характеристика правового регулювання охорони, використання і відтворення окремих видів природних об'єктів та їх ресурсів в Україні.

Тема 1. Правове регулювання використання, відновлення та охорони земель.

Загальна характеристика правового регулювання використання, відновлення та охорони земель. Право власності на землю. Правова класифікація видів права землекористування. Охорона земель. Юридична відповідальність за порушення земельного законодавства.

Склад земельного фонду. Земельні правовідносини: поняття і види. Суб'єкти, об'єкти, зміст права власності на землю. Суб'єкти, об'єкти і зміст права землекористування. Особливості земельних орендних правовідносин. Зміст правової охорони земель. Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням земельного законодавства.

Тема 2. Правове регулювання використання та охорони надр.

Загальна характеристика надр як об'єкту правового регулювання, використання та охорони. Правові форми контролю за раціональним використанням надр. Право користування надрами та його види. Підстави та порядок надання та припинення користування надрами. Правова охорона надр. Умови та порядок припинення права надрокористування. Юридична відповідальність за порушення законодавства про надра.

Законодавство про надра. Суб'єкти та об'єкти права власності на надра. Правові форми і методи захисту права власності на надра. Забезпечення екологічної безпеки у процесі охорони та використання надр.

Тема 3. Правове регулювання використання, відновлення та охорони вод.

Вода як об'єкт правового регулювання використання, відновлення та охорони. Склад водного фонду. Поняття та види права водокористування. Правова охорона вод та її особливості. Правові заходи охорони вод. Поняття, зміст та види права водокористування. Юридична відповідальність за порушення законодавства про використання, охорону та відновлення вод.

Юридична класифікація водних об'єктів. Суб'єкти, об'єкти, підстави виникнення, зміни і припинення права власності на води. Підстави виникнення, зміни і припинення права водокористування. Гарантії правової охорони вод від забруднення і виснаження. Водні правопорушення як підстави адміністративної і кримінальної відповідальності.

Тема 4. Право лісокористування та його охорона.

Ліс як об'єкт правового регулювання використання, відтворення та охорони. Лісовий фонд України. Право власності на ліси. Право лісокористування та його види. Правові форми відтворення лісів. Правове забезпечення охорони та захисту лісів. Правові заходи по використанню, охороні та захисту лісів. Зміст правової охорони лісів.

Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства. Порушення лісового законодавства як підстави адміністративної і кримінальної відповідальності.

Тема 5. Правове регулювання охорони, використання та відтворення рослинного світу.

Загальна характеристика законодавства про охорону рослинного світу. Види природних рослинних ресурсів. Правове регулювання охорони і

використання природних рослинних ресурсів. Особливості правової охорони зелених насаджень в населених пунктах.

Форми права власності на рослинний світ. Суб'єкти та об'єкти права власності на рослинний світ. Правові форми набуття у власність об'єктів рослинного світу. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону рослинного світу.

Тема 6. Правове регулювання охорони, використання та відтворення тваринного світу.

Тваринний світ як об'єкт правового регулювання. Об'єкти тваринного світу. Суб'єкти використання тваринного світу. Право власності на тваринний світ. Право використання об'єктами тваринного світу. Правове забезпечення охорони тваринного світу. Види та підстави використання тваринного світу. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону, використання та відтворення тваринного світу. Правове регулювання мисливства та рибальства. Особливості майнової (таксової) відповідальності за шкоду, заподіяну видам тварин, занесеним до Червоної книги України. Порушення законодавства у галузі використання, відтворення та охорони тваринного світу як підстави адміністративної і кримінальної відповідальності.

Тема 7. Правова охорона атмосферного повітря.

Атмосферне повітря як об'єкт правового регулювання охорони і використання. Правові заходи щодо забезпечення охорони атмосферного повітря. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря. Відповідальність за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря.

Правове регулювання стандартизації і нормування в галузі охорони і використання атмосферного повітря. Нормативи в галузі охорони

атмосферного повітря. Державний облік у галузі охорони атмосферного повітря. Моніторинг у галузі охорони атмосферного повітря.

Тема 8. Правове забезпечення використання та охорони природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України.

Визначення виключної (морської) економічної зони. Правовідносини у галузі охорони і використання виключної (морської) економічної зони. Правове забезпечення охорони живих ресурсів виключної (морської) економічної зони: особливості правової охорони рибних ресурсів і морської середовища. Правова охорона виключної (морської) економічної зони при проведенні наукових досліджень і створенні штучних островів. Розвиток законодавства у галузі охорони і використання виключної (морської) економічної зони. Особливості правового регулювання використання та охорони живих та неживих ресурсів виключної (морської) економічної зони.

Законодавство про виключну (морську) економічну зону та його місце в системі екологічного законодавства. Особливості суб'єктного, об'єктного складу та змісту правовідносин у галузі охорони і використання виключної (морської) економічної зони. Правові заходи щодо захисту і збереження морського середовища у виключній (морській) економічній зоні. Правопорушення в галузі охорони і використання виключної (морської) економічної зони як підстави юридичної відповідальності.

Тема 9. Правове забезпечення використання та охорони природних ресурсів континентального шельфу України.

Визначення континентального шельфу. Правовідносини у галузі охорони континентального шельфу. Правове забезпечення охорони живих ресурсів континентального шельфу: особливості правової охорони рибних ресурсів і морської середовища. Правова охорона континентального шельфу при проведенні наукових досліджень і створенні штучних островів. Розвиток законодавства у галузі охорони і використання континентального шельфу.

Особливості правового регулювання використання та охорони живих та неживих ресурсів континентального шельфу.

Особливості реалізації правовідносин щодо охорони і використання природних багатств континентального шельфу. Правові форми використання природних багатств континентального шельфу. Правова охорона континентального шельфу.

Тема 10. Правова охорона об'єктів та територій природно-заповідного фонду України.

Загальна характеристика екологічної мережі України. Загальна характеристика вимог законодавства про охорону об'єктів природно-заповідного фонду. Поняття і класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Правова охорона природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Правовий режим охорони штучно створених об'єктів природно-заповідного фонду.

Склад і класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Правові засоби збереження природно-заповідного фонду. Правопорушення у галузі охорони і використання природно-заповідного фонду як підстави юридичної відповідальності. Правовий режим використання, охорони та відновлення об'єктів Червоної та Зеленої книг.

Загальна характеристика законодавства про курорти, курортні, лікувально-оздоровчі та рекреаційні території. Особливості правового режиму охорони лікувально-оздоровчих об'єктів та їх територій. Особливості правового режиму охорони курортів та курортних територій. Правовий режим охорони і використання рекреаційних зон і територій.

Юридична класифікація курортних та лікувально-оздоровчих зон. Правові форми використання рекреаційних зон для задоволення екологічних інтересів громадян. Правовий режим використання, охорони та відновлення

об'єктів Червоної та Зеленої книг. Юридична відповідальність за порушення законодавства про курортні, лікувально-оздоровчі та рекреаційні території.

Тема 11. Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій.

Поняття та види надзвичайних екологічних ситуацій. Правовий режим надзвичайного стану в умовах надзвичайної екологічної ситуації. Єдина державна система цивільного захисту населення і територій та правове становище потерпілих від надзвичайних ситуацій. Правові режими екологічно уражених територій та зон екологічного лиха. Особливості правового режиму території карантину.

Правовий режим зон підвищеної екологічної безпеки. Класифікація правових режимів території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. Особливості управління в зонах надзвичайних екологічних ситуацій. Правовий захист екологічних та інших соціальних прав громадян, потерпілих від надзвичайних екологічних ситуацій. Правові методи забезпечення додержання режимів зон надзвичайних ситуацій та захисту потерпілих громадян. Правове забезпечення попередження та ліквідації надзвичайних екологічних ситуацій.

Тема 12. Правове регулювання поводження з відходами.

Визначення виробничих і побутових відходів. Правове регулювання поводження з небезпечними відходами. Економічне й екологічне стимулювання утилізації відходів і зниження обсягів їх накопичення. Основні види правопорушень у сфері поводження з відходами та застосування юридичної відповідальності за їх скоєння.

Функції виконавчої влади і місцевого самоврядування щодо поводження з відходами: облік, моніторинг та інформація про відходи. Основні види правопорушень у сфері поводження з відходами та застосування юридичної відповідальності за їх скоєння.

Змістовий модуль II. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища.

Тема 13. Джерела та принципи міжнародного екологічного права.

Основні джерела МЄП. Норми «м'якого» права в системі джерел МЄП. Класифікація принципів МЄП. Характеристика загальних принципів міжнародного екологічного права. Характеристика галузевих принципів міжнародного екологічного права.

Проект Міжнародного Пакту по довкіллю і розвитку 1995 р. Поняття і значення «рамкових» угод. Поняття екологічного стандарту. Конвенція про оцінку впливу на довкілля у транскордонному контексті 1991 р.

Тема 14. Міжнародно-правова охорона окремих елементів Світового океану.

Правовий статус і режим архіпелажних вод та відкритого моря. Правовий статус і режим Міжнародного району морського дна, міжнародних проток та міжнародних каналів. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища Арктики. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища Антарктики.

Міжнародно-правова охорона Світового океану від забруднення. Міжнародне співробітництво у сфері спільного використання транскордонних водотоків. Захист, збереження та раціональне використання живих ресурсів морського середовища. Основні типи і види міжнародних заходів з охорони рибних запасів.

Тема 15. Діяльність міжнародних організацій і громадськості у сфері охорони навколишнього середовища.

Універсальні міжнародні організації з охорони навколишнього середовища. Регіональні міжнародні організації з охорони навколишнього

середовища. Роль неурядових природоохоронних організацій. Участь громадськості в охороні довкілля.

Природоохоронна компетенція ООН та її головних органів. Структура і діяльність ЮНЕП. *Природоохоронна компетенція ЮНЕСКО*. Діяльність Економічної та соціальної ради (ЕКОСОС). Питання збереження навколишнього середовища в діяльності МАГАТЕ. Конвенція ООН з морського права 1982 року.

ПЛАНИ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль I. Загальна характеристика правового регулювання охорони, використання і відтворення окремих видів природних об'єктів та їх ресурсів в Україні

Практичне заняття 1

Тема 2. Правове регулювання використання та охорони надр

Розгляд теоретичних питань

1. Надра як об'єкт правового регулювання.
2. Зміст права користування надрами.
3. Підстави та порядок надання надр в користування.
4. Умови та порядок припинення права надрокористування.
5. Юридична відповідальність за порушення законодавства про надра.

Задача

Громадянин К. видобував на присадибній ділянці глину та пісок і використовував їх для будівництва жилого будинку. Частину добутого піску він продав сусідові для теплиці. Органи державного гірничого нагляду заборонили гр-ну К. видобування корисних копалин і притягли його до відповідальності. Громадянин К. звернувся зі скаргою до районного прокурора, бо вважав, що він як власник землі має право видобувати корисні копалини для своїх потреб.

Вирішити справу. Який порядок видобування корисних копалин власниками землі? Яку відповідальність встановлено за незаконне видобування корисних копалин?

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

1. Законодавство про надра.
2. Суб'єкти та об'єкти права власності на надра.
3. Правові форми і методи захисту права власності на надра.
4. Умови та порядок, виникнення, зміни та припинення права користування надрами.
5. Забезпечення екологічної безпеки у процесі охорони та використання надр.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 2

В межах вивчення даної теми здобувачі мають розглянути багато питань, пов'язаних з правовим регулюванням користування надрами, правовим режимом цього об'єкту екологічного права, ренту плату за користування корисними копалинами тощо.

Визначення поняття надр міститься в ст. 1 Кодексу України про надра. Відповідно до неї надра — це частина земної кори, що розташована під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння. Іншим об'єктом регулювання є корисні копалини. Корисні копалини це природні мінеральні утворення органічного і неорганічного походження у надрах, на поверхні землі, у джерелах вод і газів, на дні водоймищ, а також техногенні мінеральні утворення в місцях видалення відходів виробництва та втрат продуктів переробки мінеральної сировини, придатні для промислового використання.

Як зазначено в ст. 2 Кодексу України про надра, його завданням є регулювання гірничих відносин з метою забезпечення раціонального, комплексного використання надр для задоволення потреб у мінеральній

сировині та інших потреб суспільного виробництва, охорони надр, гарантування при користуванні надрами безпеки людей, майна та навколишнього природного середовища, а також охорона прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій та громадян.

Здобувачі мають розуміти, що надра відповідно до ст. 4 Кодексу України про надра є виключною власністю народу України і надаються тільки в користування.

Право користування надрами похідне від права власності народу України на надра і має виключно цільовий характер, тобто надра надаються в користування лише для визначених цілей.

Суб'єктами права користування надрами відповідно до ст. 13 Кодексу України про надра є підприємства, установи, організації, громадяни України, а також іноземні юридичні особи та громадяни.

Об'єктами права користування надрами є індивідуалізовані на місцевості ділянки надр, що надані в користування користувачам для певної мети. До їх індивідуалізованих ознак належать розмір, межі, місцезнаходження. Ці ділянки мають назву гірничий відвід.

Змістом відносин користування надрами є права та обов'язки користувачів надр, які передбачені ст. 24 Кодексу України про надра. Зокрема користувачі надр мають право: здійснювати на наданій їм ділянці надр геологічне вивчення, комплексну розробку родовищ корисних копалин та інші роботи згідно з умовами спеціального дозволу; розпоряджатися видобутими корисними копалинами тощо. Вони своєю чергою зобов'язані: використовувати надра відповідно до цілей, для яких їх було надано; забезпечувати повноту геологічного вивчення, раціональне, комплексне використання та охорону надр; виконувати інші вимоги щодо користування надрами, встановлені законодавством України.

Щодо видів права користування надрами, то здобувачі мають дослідити класифікацію за різними підставами. Основна, детально врегульована

класифікація права користування надрами передбачає його поділ в залежності від мети використання надр (або за цільовим призначенням).

Дослідивши питання цієї теми, здобувачі повинні визначити, що правова охорона надр може розглядатися в широкому розумінні як комплекс закріплених законодавством організаційних, технічних, екологічних, економічних, власне правових заходів, спрямованих на забезпечення раціонального використання надр, недопущення безгосподарного, самовільного надрокористування, запобігання забрудненню надр, збереження запасів корисних копалин, ведення господарської діяльності щодо надр з дотриманням вимог екологічної безпеки.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми:

Нормативно-правові акти

1. Земельний Кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. Відомості Верховної Ради. 2002. № 3-4. Ст. 27. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/2768-14>.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. К., 1996. 234 с. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10>.
3. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 року № 132/94-ВР. Відомості Верховної Ради. 1994. № 36. Ст. 340. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/132/94-%D0%B2%D1%80>.
4. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14. № 15-16. № 17. Ст. 112. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17>.
6. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 р. № 827. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%BF#Text>.
7. Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування

надрами: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2011 р. № 615.
URL:http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP110615.html.

8. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 456.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/1264-12>.

Основна література

1. Екологічне право України. Особлива частина: навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 432 с.
2. Екологічне право: навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К.Р., Юнін О.С., Кірін Р.С. та ін.]. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2020. 318 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5077/1/>.
3. Екологічне право: підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.]; за ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с. URL:https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/734/3_Ekologichne%20pravo_Pidruchnik_vnutri.pdf.
4. Екологічне право України. Особлива частина [текст]: навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 432 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/187222894.pdf>.

Додаткова література

1. Білицька М. А. Адміністративна відповідальність як вид юридичної відповідальності за правопорушення в сфері надрокористування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Право. 2014. Вип. 25. С. 139-141. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_25_35.
2. Білицька М. Відносини в сфері надрокористування як особливий об'єкт адміністративно-правового регулювання. Юридичний вісник. 2014. № 4. С. 77-81. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2014_4_17.
3. Кірін Р. С. Проблеми кодифікації законодавства про надра / Р. С. Кірін // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов

(голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.) Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОН України; НУ ОЮА. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. Вип. 74. С. 246-256. URL: <http://hdl.handle.net/11300/4416>.

4. Сурілова О.О. Адміністративно-правове регулювання у сфері використання і охорони надр. Diss. Запоріжжя, 2017, URL:http://phd.znu.edu.ua/page/aref/07_2017/Surilova_aref.pdf.

Практичне заняття 2

Тема 3. Правове регулювання використання, відновлення та охорони вод

Розгляд теоретичних питань

1. Поняття та склад водного фонду.
2. Води як об'єкти правового регулювання використання, відновлення та охорони.
3. Поняття, зміст та види права водокористування.
4. Юридична відповідальність за порушення законодавства про використання, охорону та відновлення вод.

Задача

При спорудженні водозабірної свердловини на землях сільськогосподарського підприємства були виявлені запаси питної води, яка має цілющі властивості. Сільськогосподарське підприємство пробурило в цьому водоносному місці дві свердловини та організувало подання мінеральної води на свій консервний завод для технічних потреб. Районна рада заборонила використання мінеральної води, але підприємство оскаржило це рішення в суді, вказуючи, що згідно з чинним законодавством (ст. 90 ЗК України) воно має право використовувати не тільки землю, але й підземні води, які знаходяться на його території.

Дайте висновок по справі. Охарактеризуйте підстави виникнення спеціального права водокористування.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

1. Загальна характеристика права водокористування.
2. Юридична класифікація водних об'єктів.
3. Суб'єкти, об'єкти, підстави виникнення, зміни і припинення права власності на води.
4. Підстави виникнення, зміни і припинення права водокористування.
5. Правові форми охорони вод.
6. Гарантії правової охорони вод від забруднення і виснаження.
7. Водні правопорушення як підстави адміністративної і кримінальної відповідальності.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 3

У межах вивчення окреслених питань здобувачі мають звернути увагу, що вода виконує екологічні, економічні, культурно-оздоровчі функції, що не може не відображатися на правовому режимі цього екологічного об'єкту.

Стаття 1 Водного кодексу України дає визначення терміну «води». Води — це усі води (поверхневі, підземні, морські), що входять до складу природних ланок кругообігу води. У цій же статті дається визначення поняття «водний об'єкт» — це природний або створений штучно елемент довкілля, в якому зосереджуються води (море, річка, озеро, водосховище, ставок, канал, водоносний горизонт).

Відповідно до ст. 6 Водного кодексу України водні об'єкти є власністю народу України і надаються тільки у користування.

Проаналізувавши національне законодавство, здобувачі мають знати, що усі води можна поділяти на підземні та поверхневі. Води підземні — води, що

знаходяться нижче рівня земної поверхні в товщах гірських порід верхньої частини земної кори в усіх фізичних станах (ст. 1 Водного кодексу). Води поверхневі — води різних водних об'єктів, що знаходяться на земній поверхні (ст. 1 Водного кодексу).

Стаття 5 Водного кодексу поділяє всі водні об'єкти на два види: водні об'єкти загальнодержавного значення і водні об'єкти місцевого значення.

Різні види вод (водних об'єктів) мають відмінний правовий режим, що відрізняється в порядку надання їх в користування, режимі використання і охорони.

Суб'єктами права водокористування згідно зі ст. 42 Водного кодексу України є підприємства, установи, організації і громадяни України, а також іноземні юридичні і фізичні особи, особи без громадянства.

Об'єктами права водокористування є водні об'єкти.

Щодо переліку видів права водокористування, то їх можна розрізняти за різними підставами. Здобувачам пропонується зробити аналіз та запропонувати свою класифікацію.

Досліджуючи питання щодо правової охорони вод, треба наголосити, що правова охорона вод - це система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання водних ресурсів, запобігання і ліквідацію забруднення, засмічення, вичерпання вод, покращання їх стану, забезпечення особливого режиму користування водними об'єктами для природоохоронних, лікувальних, курортних і оздоровчих цілей.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми:

1. Водний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 24. Ст. 189. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/213/95-%D0%B2%D1%80>.
2. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення. Прийнята 21 квітня 1992 року в Бухаресті (Румунія). Ратифікована Постановою Верховної Ради України від 4 лютого 1994 року.

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_065#Text.

3. Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року: Закон України від 24 травня 2012 року № 4836-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4836-17#Text>.

4. Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних від 11 грудня 1996 року № 1499-96-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1499-96-%D0%BF#Text>.

5. Про питну воду та питне водопостачання: Закон України від 10 січня 2002 року № 2918-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-14#Text>.

6. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08 липня 2011 року № 3677-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3677-17#Text>.

Основна література

1. Екологічне право України. Особлива частина: навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 432 с.

2. Екологічне право: навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К.Р., Юнін О.С., Кірін Р.С. та ін.]. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2020. 318 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5077/1/>.

3. Екологічне право: підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.]; за ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/734/3_Ekologichne%20pravo_Pidruchnik_vnutri.pdf.

4. Екологічне право України. Особлива частина [текст]: навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 432 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/187222894.pdf>.

Додаткова література

1. Ігнатенко І.В. Правова охорона водних ресурсів при здійсненні містобудівної діяльності. *Публічне право*. 2016. № 3. С. 233-240. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/11179>.
2. Оверковська Т. Правові засади охорони водних біоресурсів у сфері аквакультури. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 122-126. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/3/23.pdf>.
3. Скопова О.С. Рентні платежі та екологічний податок в Україні: історичний аспект. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 36(2). С. 114-117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_36%282%29__23.
4. Толкаченко О.В. Окремі правові аспекти забруднення Чорноморсько-Азовського басейну. Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал». Запоріжжя. 2015. URL: http://lsei.org.ua/4_2015/39.pdf.
5. Толкаченко О.В. Правова охорона лиманів в Україні. Матеріали 72-ої наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (29 листопада – 1 грудня 2017 р., Одеса). Одеса: Фенікс, 2017. С. 233-238.

Практичне заняття 3

Тема 4. Право лісокористування та його охорона

Тема 5. Правове регулювання охорони, використання та відтворення рослинного світу

Розгляд теоретичних питань

1. Правове регулювання використання, відтворення та охорони лісів.
2. Право власності на ліси.
3. Види права лісокористування.
4. Правове забезпечення охорони лісів.
5. Види природних рослинних ресурсів.

6. Форми права власності на рослинний світ.
7. Особливості правової охорони зелених насаджень в населених пунктах.

Задача

При проведенні ТОВ «Залізобетон» будівельних робіт по спорудженні котловану на території будівельного майданчика, на якому проводиться реконструкція та будівництво багатофункціонального комплексу, було пошкоджено кореневу систему сосни Станкевича, кипарису пірамідального, двох ясенів звичайних, в результаті чого сосна Станкевича усохла (загинула). Державне управління охорони навколишнього природного середовища наклало штраф на ТОВ «Залізобетон» та вимагає компенсації за заподіяну шкоду – 1000 грн. ТОВ «Залізобетон» не погоджуючись із таким рішенням звернулось зі скаргою до суду.

Чи підлягає позов ТОВ «Залізобетон» задоволенню? Який порядок отримання дозволу на тимчасове порушення благоустрою? Вирішити справу.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

1. Лісові ресурси. Корисні властивості лісів.
2. Правові заходи по використанню, охороні та захисту лісів.
3. Зміст правової охорони лісів.
4. Порушення лісового законодавства як підстави адміністративної і кримінальної відповідальності.
5. Суб'єкти та об'єкти права власності на рослинний світ.
6. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону рослинного світу.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 4, 5

При вивченні питань теми 4 «Право лісокористування та його охорона», здобувачам слід звернути увагу на те, що ліс відіграє значну господарську, економічну й екологічну роль. Екологічна функція лісів полягає в тому, що вони є джерелом поліпшення клімату, захищають ґрунти від вітрової і водної ерозії, є місцем перебування звірів і птахів, використовується в рекреаційних, естетичних та культурно-оздоровчих цілях. З економічної сторони ліс є основним джерелом деревини, технічної, лікарської сировини, що використовуються для різних галузей господарства.

З метою вивчення питань теми 4 здобувачі мають дослідити, за якими ознаками та залежно від яких основних виконуваних ними функцій ліси поділяються на категорії:

- 1) захисні ліси (виконують переважно водоохоронні, ґрунтозахисні та інші захисні функції);
- 2) рекреаційно-оздоровчі ліси (виконують переважно рекреаційні, санітарні, гігієнічні та оздоровчі функції);
- 3) ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення (виконують особливі природоохоронні, естетичні, наукові функції тощо);
- 4) експлуатаційні ліси.

При аналізі норм лісового законодавства щодо права користування лісами можна прослідкувати різний режим користування лісами:

В залежності від мети використання, а саме:

- для ведення лісового господарства;
- для потреб мисливського господарства;
- для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей;
- для проведення науково-дослідних робіт;
- для заготівлі другорядних лісових матеріалів, побічних лісокористувань та інших потреб.

За строками здійснення користування лісами ст. 16 Лісового кодексу України виділяє:

- постійне користування лісами,
- тимчасове користування, об'єктом якого можуть бути всі ліси, що перебувають у державній, комунальній або приватній власності. Тимчасове користування, в свою чергу, може бути: а) довгострокове (від одного до п'ятдесяти років); б) короткострокове (до одного року)

З умовами використання лісів:

- право загального використання лісових ресурсів (ст. 66 Лісового кодексу України) — це право громадян у лісах державної та комунальної власності, а за згодою власника в лісах приватної власності, вільно перебувати в лісі, збирати для власного споживання дикорослі трав'яні рослини, квіти, ягоди, гриби, горіхи тощо, крім випадків, передбачених законодавчими актами. Загальне використання лісових ресурсів здійснюється громадянами без одержання спеціальних дозволів та безплатно.

- право спеціального використання лісових ресурсів (ст. 67 Лісового кодексу України), яке за загальним правилом здійснюється в порядку господарської, комерційної діяльності, потребує одержання спеціальних дозволів та є платним, поділяється в залежності від мети його здійснення.

Розглядаючи тему 5 «Правове регулювання охорони, використання та відтворення рослинного світу», здобувачі мають розрізняти такі об'єкти екологічного права, як ліс та рослинний світ. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про рослинний світ» рослинний світ — це сукупність усіх видів рослин, а також грибів та утворених ними угруповань на певній території. При цьому законодавство України про рослинний світ, як зазначено в ст. 2 Закону регулює суспільні відносини у сфері охорони, використання та відтворення дикорослих та інших несільськогосподарського призначення судинних рослин, мохоподібних, водоростей, лишайників, а також грибів, їх угруповань і місцезростань.

Природні рослинні ресурси за своєю екологічною, господарською, науковою, оздоровчою, рекреаційною цінністю та іншими ознаками поділяються на природні рослинні ресурси загальнодержавного та місцевого значення.

Слід зазначити, що охорона рослинного світу передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження просторової, видової та ценотичної різноманітності і цілісності об'єктів рослинного світу, охорону умов їх місцезростання, збереження від знищення, пошкодження, захист від шкідників і хвороб, а також невиснажливе використання.

Також з метою вивчення питань теми 5 здобувачі повинні усвідомлювати, що охорона рослинного світу забезпечується: встановленням правил і норм охорони, використання та відтворення об'єктів рослинного світу; проведенням екологічної експертизи та інших заходів з метою запобігання загибелі об'єктів рослинного світу в результаті господарської діяльності; захистом земель, зайнятих об'єктами рослинного світу, від ерозії, підтоплення, заболочення, засолення, висихання, ущільнення, засмічення, забруднення промисловими і побутовими відходами і стоками, хімічними й радіоактивними речовинами та від іншого несприятливого впливу; створенням та оголошенням територій та об'єктів природно-заповідного фонду; організацією наукових досліджень, спрямованих на забезпечення здійснення заходів щодо охорони та відтворення об'єктів рослинного світу; розвитком системи інформування про об'єкти рослинного світу та вихованням у громадян дбайливого ставлення до них; створенням системи державного обліку та здійсненням державного контролю за охороною, використанням та відтворенням рослинного світу; занесенням рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин до Червоної книги України та рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань — до Зеленої книги України; встановленням юридичної відповідальності за порушення порядку охорони та використання природних рослинних ресурсів; здійсненням інших

заходів і встановленням законодавством інших вимог щодо охорони рослинного світу.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми:

Нормативно-правові акти

1. Лісовий кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 21 Ст. 170. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/3852-12](https://zakon.rada.gov.ua/go/3852-12).
2. Земельний Кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. Відомості Верховної Ради. 2002. № 3-4. Ст. 27. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/2768-14>.
3. Про рослинний світ: Закон України від 09 квітня 1999 року № 591- XIV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text>.
4. Конвенція про біологічну різноманітність. Прийнято 5 червня 1992 року в Ріо-де-Жанейро (Бразилія). Ратифікована Законом України від 29 листопада 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text.
5. Про Червону книгу України Закон України від 07 лютого 2002 року № 3055- III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text>.
6. Про затвердження Положення про Зелену книгу України: Постанова Кабінет Міністрів України від 29 серпня 2002 р. № 1286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-2002-%D0%BF#Text>.
7. Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України: Наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України № 105 від 10 квітня 2006 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06#Text>.
8. Конвенція про охорону дикої флори й фауни, і природних умов існування в Європі. Прийнято 19 вересня 1979 року в Берні (Швейцарія). Ратифікована Законом України від 29 жовтня 1996 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text.
9. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14. № 15-16. № 17. Ст. 112.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17>.

Основна література

1. Екологічне право України. Особлива частина: навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 432 с.
2. Екологічне право: навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К.Р., Юнін О.С., Кірін Р.С. та ін.]. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2020. 318 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5077/1/>.
3. Екологічне право: підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.]; за ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/734/3_Ekologichne%20pravo_Pidruchnik_vnutri.pdf.
4. Екологічне право України. Особлива частина [текст]: навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 432 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/187222894.pdf>.

Додаткова література

1. Вівчаренко О. Стан та прояви проблематики дослідження правової охорони земель в Україні. Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 3. С. 50-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2016_3_12.
2. Заверюха М.М. Правова охорона лісів в умовах воєнного часу. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. № 3. С. 164-167. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/234/205>.
3. Каракаш, І.І. Проблеми права власності на об'єкти і ресурси рослинного світу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2016. С. 146-149. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc23/38.pdf>.
4. Тимошенко Л.А. Правова охорона лісів в Європейському союзі. Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Екологічна політика і право

ЄС та їх імплементація у правову систему України», 2019. 323 с. URL: <https://nubip-erasmus.com/wp-content/uploads/2019/>.

5. Толкаченко О.В. Екологічний контроль в сфері охорони зелених насаджень населених пунктах України. Вісник Одеського національного університету. Том 17. Випуск 7. Правознавство, 2012. С. 193-202.

6. Толкаченко О.В. Правова охорона зелених насаджень в населених пунктах України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. Одеса, 2013. 162 с. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/29957>.

7. Шевердіна І.М. Правовий режим об'єктів рослинного світу в населених пунктах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / І. М. Шевердіна; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 20 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/7008>.

Практичне заняття 4

Тема 6. Правове регулювання охорони, використання та відтворення тваринного світу

Тема 7. Правова охорона атмосферного повітря

Розгляд теоретичних питань

1. Атмосферне повітря як об'єкт правового регулювання охорони і використання.
2. Поняття правової охорони атмосферного повітря.
3. Відповідальність за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря.
4. Тваринний світ як об'єкт правового регулювання використання, відтворення та охорони.
5. Об'єкти та суб'єкти тваринного світу.
6. Види та підстави використання тваринного світу.

7. Право власності на тваринний світ.
8. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону, використання та відтворення тваринного світу.

Задача

У заборонений для полювання час, член товариства мисливців гр-н Г. на території мисливського заказника поставив петлю, до якої потрапив лось. Доставити м'ясо додому він не зміг, тому воно стало непридатним до вживання. Після встановлення факту його браконьєрства гр-н Г. був оштрафований і позбавлений права полювання на два роки. Він добровільно сплатив суму компенсації за заподіяну шкоду 500 грн., проте вартість м'яса з нього не стягувалась, оскільки воно не було ним використане.

Зробити висновок у справі. Які території закриті для полювання? Що слід вважати незаконно добутою продукцією полювання?

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

1. Правові форми набуття у власність об'єктів тваринного світу.
2. Правове регулювання мисливства та рибальства.
3. Особливості майнової відповідальності за шкоду, заподіяну видам тварин, занесеним до Червоної книги України.
4. Порушення законодавства у галузі використання, відтворення та охорони тваринного світу як підстави адміністративної і кримінальної відповідальності.
5. Правове регулювання стандартизації і нормування в галузі охорони і використання атмосферного повітря.
6. Державний облік у галузі охорони атмосферного повітря.
7. Моніторинг у галузі охорони атмосферного повітря.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 6, 7

Закон України «Про тваринний світ» дає перелік об'єктів тваринного світу (ст. 3), які підпадають під правову охорону цього Закону, а саме: дикі тварини; частини диких тварин (роги, шкіра тощо); продукти життєдіяльності диких тварин (мед, віск тощо).

Охороні також підлягають також нори, хатки, лігва, мурашники, боброві загати та інше житло і споруди тварин, місця токування, линяння, гніздових колоній птахів, постійних чи тимчасових скупчень тварин, нерестовищ, інші території, що є середовищем їх існування та шляхами міграції.

Здобувачі мають знати особливості юридично значимих ознак тваринного світу як природного об'єкта і об'єкта екологічного права, які були сформульовані в науковій літературі та в теорії екологічного права.

По-перше, до об'єктів тваринного світу не відносяться сільськогосподарські, свійські тварини.

По-друге, об'єкт тваринного світу повинен знаходитися в живому стані. Тварина, що загинула, чи добута (вбита) людиною перестає бути частиною тваринного світу, а її правовий режим не регулюється еколого-правовими нормами (зокрема, вона може вважатися «майном» в цивільно-правовому розумінні).

По-третє, ці тварини повинні бути складовою навколишнього природного середовища, знаходитись в стані природної волі. Допускається також можливість віднесення до об'єктів екологічного права тварин, що утримуються у заповідних умовах чи в інших умовах, коли їх пересування обмежене, вони підгодовуються штучно, але умови максимально наближені до природних (у вольєрах, загонах тощо). В таких випадках тварини все одно не є повністю відірваними від довкілля.

По-четверте, об'єктом охорони в Україні є тільки дикі тварини, що перебувають в межах її території або належать до природних багатств її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони.

Здобувачі мають знати, що використання об'єктів тваринного світу (в суб'єктивному розумінні) — це передбачена законодавством можливість суб'єктів експлуатувати корисні властивості об'єктів тваринного світу для задоволення своїх різноманітних потреб та з дотриманням вимог по їх охороні. Право використання об'єктів тваринного світу (в об'єктивному значенні, як правовий інститут) — це система правових норм, які регулюють суспільні відносини по раціональному використанню об'єктів тваринного світу.

Здобувачі мають дослідити наступні види використання об'єктів тваринного світу за їх цільовим призначенням:

- мисливство;
- рибальство, включаючи добування водних безхребетних тварин;
- використання об'єктів тваринного світу в наукових, культурно-освітніх, виховних та естетичних цілях;
- використання корисних властивостей життєдіяльності тварин — природних санітарів середовища, запилювачів рослин;
- використання диких тварин з метою отримання продуктів їх життєдіяльності;
- добування (придбання) диких тварин з метою їх утримання і розведення у напіввільних умовах чи в неволі.

Також в межах теми 6, здобувачі мають визначити, що охорона тваринного світу охоплює систему правових, організаційних, економічних, матеріально-технічних, освітніх та інших заходів, спрямованих на збереження, відтворення і використання об'єктів тваринного світу.

Стосовно теми 7, то, як відомо, атмосферне повітря є одним з основних життєво важливих компонентів навколишнього природного середовища. Воно служить надійним захистом від шкідливих космічних випромінювань, визначає клімат конкретної місцевості і планети в цілому, здійснює вирішальний вплив на здоров'я людини та її працездатність, на життєдіяльність рослинного і тваринного світу. Атмосферне повітря виконує

також геологічні, екологічні, терморегулюючі, енергоресурсові, господарські та інші функції.

При вивченні теми 7 здобувачі повинні проаналізувати нормативне визначення атмосферного повітря, закріплене в ст. 1 Закону України «Про охорону атмосферного повітря», а саме: атмосферне повітря — життєве важливий компонент навколишнього природного середовища, який являє собою природну суміш газів, що знаходиться за межами жилих, виробничих та інших приміщень.

З метою вивчення питань теми 7, здобувачі мають зрозуміти особливості атмосферного повітря як природного об'єкта, які зумовлюють особливості його правового режиму.

По-перше, це особливості встановлення власності на атмосферне повітря. В літературі щодо цього питання є різні погляди, однак більшість погоджується з тим, що атмосферне повітря в силу своїх специфічних особливостей не може бути об'єктом права ні приватної, ні державної, ні іншої власності (щоправда, ст. 13 Конституції все ж таки відносить його до об'єктів права власності Українського народу).

По-друге, на відміну від інших природних об'єктів, атмосферне повітря не підлягає обліку.

По-третє, на відміну від інших природних об'єктів, в законодавчому регулюванні яких значну питому вагу займають норми, що регулюють порядок їх використання, стосовно атмосферного повітря законодавство практично не містить норм про його використання.

По-четверте, законодавство щодо атмосферного повітря регулює, в основному, охоронні відносини, які спрямовані на попередження негативного впливу на атмосферне повітря, покращання якісного складу атмосферного повітря.

По-п'яте, враховуючи специфіку атмосферного повітря як природного об'єкта, що перебуває в постійному русі і переноситься на різні відстані, не

обмежуючись кордонами однієї держави, саме щодо нього, як щодо жодного іншого об'єкта, актуальним і ефективним є міжнародне співробітництво з питань його охорони. Зокрема, особливо важливе значення в цьому сенсі має Конвенція ООН 1979 р. про транскордонне забруднення повітря на великі відстані та прийняті до неї ряд протоколів про зменшення викидів шкідливих речовин.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми:

Нормативно-правові акти

1. Кіотський протокол 1997 р. до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (м. Кіото). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text.
2. Конвенція про біологічну різноманітність. Прийнято 5 червня 1992 року в Ріо-де-Жанейро (Бразилія). Ратифікована Законом України від 29 листопада 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text.
3. Конвенція про охорону дикої флори й фауни, і природних умов існування в Європі. Прийнято 19 вересня 1979 року в Берні (Швейцарія). Ратифікована Законом України від 29 жовтня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text.
4. Положення про порядок ведення державного кадастру тваринного світу: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 1994 року № 772. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-94-%D0%BF#Text>.
5. Про захист тварин від жорстокого поводження від 21 лютого 2006 року № 3447- IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text>.
6. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22 лютого 2000 року № 1478-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text>.
7. Про охорону атмосферного повітря: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 48. Ст. 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2707-12>.

8. Про речовини, що руйнують озоновий шар: Протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про охорону озонowego шару 1985 р. (м. Монреаль). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_215#Text.
9. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08 липня 2011 року № 3677-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3677-17#Text>.
10. Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001 року № 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>.
11. Про Червону книгу України Закон України від 07 лютого 2002 року № 3055- III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text>.
12. Рамкова конвенція ООН про зміну клімату, 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text.
13. Рамкової конвенції ООН про охорону озонowego шару, 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_088#Text.

Основна література

1. Екологічне право України. Особлива частина: навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 432 с.
2. Екологічне право: навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К.Р., Юнін О.С., Кірін Р.С. та ін.]. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2020. 318 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5077/1/>.
3. Екологічне право: підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.]; за ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/734/3_Ekologichne%20pravo_Pidruchnik_vnutri.pdf.
4. Екологічне право України. Особлива частина [текст]: навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 432 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/187222894.pdf>.

Додаткова література

1. Волошенюк І. В. Атмосферне повітря як об'єкт правової охорони в Україні. Міжнародний досвід. Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія". 2014. Вип. 2. С. 171-182. URL:http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vchfo_2014_2_18.pdf.
2. Гаджієва П.С. Особливості законодавчого регулювання права власності на диких тварин в Україні. Актуальні питання теорії та практики застосування сучасного вітчизняного та міжнародного права: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 8-9 червня 2018 р. К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. Ч.1. С. 97-101.
3. Денисов С. Ф. Кримінально-правова охорона тваринного світу / С. Ф. Денисов, Р. С. Якушев // Юридична наука. 2014. № 1. С. 63-71. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2014_1_8.
4. Каракаш І. І. Правова охорона атмосферного повітря як основного компонента природного середовища. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2014. № 2. С. 76-87. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2014_2_12.
5. Кривошликова А.С. Захист і відтворення диких тварин: правові аспекти. Актуальні питання публічного та приватного права у контексті сучасних процесів реформування законодавства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Херсон, 14-15 квітня 2017 року. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 180 с.
6. Матвійчук В. К. Забруднення атмосферного повітря: кримінальна відповідальність, досудове слідство та запобігання: монографія / В.К. Матвійчук, І.О. Харь; Нац. акад. упр. К., 2013. 271 с. URL:<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497>.
7. Нечипорук Л.Д. Охорона та використання об'єктів тваринного світу: аналіз міжнародного та національного законодавства. Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 1. С. 141-144. URL:

https://kneu.edu.ua/userfiles/24_11_2015/2019/ZBD086D0A0NI_PD0A0E_2019_28E284961829stor_146-152.pdf.

Практичне заняття 5

Тема 8. Правове забезпечення використання та охорони природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України

Тема 9. Правове забезпечення використання та охорони природних ресурсів континентального шельфу України

Розгляд теоретичних питань

1. Розвиток законодавства у галузі охорони і використання континентального шельфу.
2. Особливості правового регулювання використання та охорони живих та неживих ресурсів континентального шельфу.
3. Розвиток законодавства у галузі охорони і використання виключної (морської) економічної зони.
4. Особливості правового регулювання використання та охорони живих та неживих ресурсів виключної (морської) економічної зони.

Задача

Для ведення особистого селянського господарства громадянин С. отримав у власність земельну ділянку розміром 25 га, до складу якої увійшла ділянка лісу (5 га). Після виділення ділянки в натурі С. заборонив односельцям на цій землі збирати гриби, ягоди, лікарські рослини тощо. У суді доказано факти, що громадянин С. відібрав 2 кошики суниць у подружжя Т., зібраних на лісовій площі, вважаючи, що це його власність.

Визначити коло правовідносин. Чи підлягає позов громадянина Т. задоволенню? Вирішити справу.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

1. Особливості суб'єктного, об'єктного складу та змісту правовідносин у галузі охорони і використання виключної (морської) економічної зони.
2. Правові заходи щодо захисту і збереження морського середовища у виключній (морській) економічній зоні.
3. Правопорушення в галузі охорони і використання виключної (морської) економічної зони як підстави юридичної відповідальності.
4. Особливості реалізації правовідносин щодо охорони і використання природних багатств континентального шельфу.
5. Правові форми використання природних багатств континентального шельфу.
6. Правова охорона континентального шельфу.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 8, 9

В межах вивчення питань щодо виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу, здобувачі повинні звернути особливу увагу на міжнародні конвенції та договори. Так, Конвенція ООН з морського права 1982 р. створила по суті новий міжнародно-правовий вид простору Світового океану — виключну економічну зону. Відповідно до ст. 55 Конвенції виключна економічна зона — це район, що розташований за межами територіального моря і прилягає до нього. Ширина виключної економічної зони не повинна перевищувати 200 морських миль, відлічених від вихідних ліній, від яких вимірюється ширина територіального моря (ст. 57 Конвенції). Аналогічне положення міститься в ст. 2 Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України».

Особливість правового режиму виключної (морської) економічної зони полягає в законодавчому закріпленні суверенних прав України щодо розвідки, розробки і збереження природних ресурсів як живих, так і неживих, у водах,

що покривають морське дно, на морському дні та в його надрах, а також з метою управління цими ресурсами і щодо здійснення інших видів діяльності з економічної розвідки та розробки зазначеної зони, у тому числі виробництва енергії шляхом використання води, течій і вітру. Це означає, що ніхто, крім України, або без її згоди не може проводити розвідку і розробку природних ресурсів в її виключній (морській) економічній зоні.

Крім суверенних прав на природні ресурси, Закон «Про виключну (морську) економічну зону України» передбачає юрисдикцію України у своїй виключній (морській) економічній зоні стосовно створення і використання штучних островів, установок і споруд; здійснення морських наукових досліджень; захисту та збереження морського середовища.

Слід зазначити, що виключна (морська) економічна зона є об'єктом суверенних прав та юрисдикції України, об'єктом комплексного використання, управління та охорони.

До законодавства про виключну (морську) економічну зону належить також Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України», положення законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про тваринний світ», Водного кодексу України та Кодексу України про надра, які регулюють комплексні питання використання і охорони цього об'єкта (проведення морських наукових досліджень, особливості правового режиму надр, вод, об'єктів тваринного світу в межах цієї зони).

В межах вивчення континентального шельфу здобувачі мають звернути увагу як на Конвенцію ООН 1982 року, так і Женевську Конвенцію 1958 р. про континентальний шельф.

Відповідно до ст. 1 Конвенції ООН 1958 р., континентальний шельф розглядався, по-перше, як поверхня і надра морського дна і підводних районів, прилеглих до узбережжя, але які пролягають поза зоною територіального моря, до глибини 200 метрів або за цією межею до такого місця, де глибина покривних вод дає змогу вести розробку природних багатств цих районів; по-

друге, поверхня і надра подібних підводних районів, прилеглих до берегів островів. Саме в такому контексті континентальний шельф розглядається в законодавстві колишнього Союзу РСР³ та чинному законодавстві України.

Особливість правового режиму континентального шельфу полягає в законодавчому закріпленні суверенних прав прибережної держави щодо розвідки і розробки її природних ресурсів. Під природними ресурсами континентального шельфу розуміють мінеральні та інші неживі ресурси морського дна і його надр, а також живі організми, які в період, коли можливий їх промисел, прикріплені до морського дна чи під ним, або можуть пересуватися тільки по морському дну, або в його надрах.

Також щодо зазначеної теми, здобувачі мають проаналізувати міжнародне законодавство та надати свої пропозиції відносно прийняття національного законодавства, яке на сьогоднішній день є недосконалим.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми:

Нормативно-правові акти

1. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 року № 132/94-ВР. Відомості Верховної Ради. 1994. № 36. Ст. 340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/132/94-%D0%B2%D1%80>.
2. Конвенція ООН з морського права 1982 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/lawsea.shtml.
3. Конвенція про континентальний шельф 1958 року. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140657_140657.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14. № 15-16. № 17. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17>.
5. Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України від 16 травня 1995 року № 162/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

6. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 р. № 827. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%BF#Text>.
7. Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2011 р. № 615. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP110615.html.
8. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14 вересня 1999 року № 1039- XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14#Text>.

Основна література

1. Екологічне право України. Особлива частина: навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 432 с.
2. Екологічне право: навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К.Р., Юнін О.С., Кірін Р.С. та ін.]. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2020. 318 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5077/1/>.
3. Екологічне право: підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.]; за ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/734/3_Ekologichne%20pravo_Pidruchnik_vnutri.pdf.
4. Екологічне право України. Особлива частина [текст]: навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 432 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/187222894.pdf>.

Додаткова література

1. Бредіхіна В.Л. Щодо визначення юридичних ознак континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України як об'єктів екологічного права. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Право. 2013. № 1077, Вип. 15. С. 88-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2013_1077_15_23.

2. Грохольський В. П. Правові основи використання природних ресурсів морського континентального шельфу України. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2010. № 18. С. 304-312.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2010_18_43.
3. Каракаш І.І. Право власності на природні ресурси виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України. 2017.
URL: <https://hdl.handle.net/11300/14112>.
4. Півторак Г.Ф. Сучасні проблеми делімітації та співробітництва держав із протилежними та суміжними побережжями в межах виключної (морської) економічної зони України. Київський часопис права. 2021. № 4. С. 311-316.
URL: <https://doi.org/10.32782/klj/2021.4.48>.
5. Толкаченко О.В. Види забруднень морського середовища. Науковий журнал «Право і суспільство». № 5-2. Ч. 3. 2015. С. 147-153.
6. Толкаченко О.В. Екосистемний підхід у морському законодавстві ЄС // Матеріали 71-ої наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (23-25 листопада 2016 р., Одеса). Одеса: Астропринт, 2016. С. 181-185.
7. Толкаченко О.В. Окремі правові аспекти забруднення Чорноморсько-Азовського басейну. Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал». Запоріжжя. 2015. URL: http://lsei.org.ua/4_2015/39.pdf.
8. Толкаченко О.В. Поняття морських ресурсів. Правова держава. Одеса. № 19. - 2015. С. 119-122.
9. Толкаченко О.В. Правове регулювання охорони морського середовища. П'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса: Астропринт, 2015. С. 333-338.
10. Толкаченко О.В. Правові принципи охорони та використання морського середовища. Матеріали 70-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського

національного університету імені І.І. Мечникова, присвяченої 150-й річниці Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (25-27 листопада 2015 року, м. Одеса) / МОН України; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова; екон.-прав. ф-т; відп. ред.: О.О. Нігреєва. Одеса: Астропринт, 2015. С. 198-201.

11. Толкаченко О.В. Чорне море як об'єкт правового регулювання . Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. Випуск 3. Том 1. Херсон. 2015. С. 152-154.

Практичне заняття 6

Тема 10. Правова охорона об'єктів та територій природно-заповідного фонду України

Розгляд теоретичних питань

1. Поняття та склад екологічної мережі України.
2. Поняття та характеристика об'єктів природно-заповідного фонду.
3. Поняття і класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
4. Правовий режим охорони штучно створених об'єктів природно-заповідного фонду.

Задача

Сільськогосподарське підприємство звернулось до Господарського суду з позовом до заводу „Хімреактив” про відшкодування збитків, завданих викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря, внаслідок яких було знищено 5 га плодово-ягідних дерев. Представник заводу проти позову заперечував, стверджуючи, що їх підприємство оснащене всіма передбаченими проектом вводу в експлуатацію очисними спорудами, і таким чином, їх діяльність не спричиняє шкоди атмосферному повітрю.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте особливості відповідальності за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону атмосферного повітря.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

1. Склад і класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
2. Правові засоби збереження природно-заповідного фонду.
3. Правопорушення у галузі охорони і використання природно-заповідного фонду як підстави юридичної відповідальності.
4. Правовий режим використання, охорони та відновлення об'єктів Червоної та Зеленої книг.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 10

У межах вивчення окреслених питань здобувачі мають звернути увагу на поняття і склад екологічної мережі України, яка розглядається як єдина територіальна система, що створюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні.

Здобувачі повинні звернути увагу на визначення природно-заповідного фонду, яке закріплено в Законі України «Про природно-заповідний фонд» і є наступним: «природно-заповідний фонд» становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти, які мають особливу

природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу і забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

У зв'язку з цим природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, використання і відтворення. Разом з тим наше законодавство розглядає природно-заповідний фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною.

Здобувачам слід звернути увагу на сучасне українське законодавство, яке закріплює загальні положення про форми власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду.

В межах цієї теми здобувачі мають опанувати питання, пов'язані з рекреаційними, курортними та лікувально-оздоровчими територіями. Отже, під рекреацією мається на увазі система заходів, що забезпечують оздоровчі, пізнавальні, спортивні та культурно-розважальні потреби рекреантів (відпочиваючих). Рекреаційна діяльність здійснюється на спеціально відведених територіях, що знаходяться, як правило, поза населеними пунктами і є місцем постійного проживання рекреантів. Тривалий відпочинок з організацією ночівель поза місцем постійного проживання рекреантів за своїм змістом збігається зі змістом поняття «туризм».

Курортні території повинні мати явно виражені природно-лікувальні фактори - мінеральні джерела, кліматичні властивості та інші умови, сприятливі для лікування і оздоровлення людей. Оголошення природної території куротною можливо тільки при наявності на ній природних лікувальних ресурсів, необхідної інфраструктури для їх експлуатації та організації лікування людей. Таким чином, курорти є освоєнні природні території, розташовані на землях оздоровчого призначення, які мають

природні лікувальні ресурси і необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, які використовуються з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та рекреації, що підлягають особливій охороні.

Лікувально-оздоровчою місцевістю є природна територія, що має мінеральні та термальні води, лікувальні грязі, озокерит, ропу лиманів та озер, кліматичні та інші природні умови, сприятливі для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. Проаналізувавши наведене визначення можна констатувати, що воно не тотожне поняттю лікувально-оздоровчого об'єкта.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми:

Нормативно-правові акти

1. Про екологічну мережу України: Закон України від 24 червня 2004 року № 1864-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text>
2. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки: Закон України від 21 вересня 2000 року № 1989-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1989-14#Text>.
3. Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1499-96-%D0%BF.#Text>.
4. Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 22.06.2009 № 330. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-22#Text>.
5. Про курорти: Закон України від 05 жовтня 2000 року № 2026-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text>.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 456.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/1264-12>.

7. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16 червня 1992 року № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>.

Основна література

1. Екологічне право України. Особлива частина: навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 432 с.

2. Екологічне право: навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К.Р., Юнін О.С., Кірін Р.С. та ін.]. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2020. 318 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5077/1/>.

3. Екологічне право: підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.]; за ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с. URL:https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/734/3_Ekologichne%20pravo_Pidruchnik_vnutri.pdf.

4. Екологічне право України. Особлива частина [текст]: навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 432 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/187222894.pdf>.

Додаткова література

1. Богославська А. Розвиток природно-заповідного фонду України. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2015. Вип. 40(1). С. 90-97. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2015_40\(1\)__15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2015_40(1)__15).

2. Волошкевич О.О. Аналіз та пропозиції щодо удосконалення окремих положень законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності управління природоохоронними територіями та об'єктами природно-заповідного фонду». Правова держава. Одеса. № 49. 2023. С. 130-140. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/34996>.

3. Волошкевич О.О. Розвиток формування законодавства про біосферні заповідники, як окремої категорії природно-заповідного фонду України. Одинадцяті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 26 травня 2023 р.). Одеса: Фенікс, 2023. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/35743/1/147-153.pdf>.
4. Волошкевич О.О., Волошкевич О.М. Проблема проведення судових експертиз при визначення шкоди довкіллю (на прикладі Дунайського біосферного заповідника). – Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції». Випуск 04/2021, м. Харків, 25 грудня 2021 р., С. 219-222.
5. Толкаченко О.В. Визначення понять «біосферний заповідник» і «біосферний резерват» за законодавством України. Правова держава. Одеса. № 45. 2022. С. 41-48
URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/32870>.
6. Толкаченко О.В. Класифікація особливо охоронюваних територій за територіальним поширенням. The 33th International scientific and practical conference “Modern scientific technologies and solutions of scientists to create the latest ideas” (August 22-25, 2023) London, Great Britain. International Science Group. 2023. С. 147-151. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/Modern-scientific-technologies-and-solutions-of-scientists-to-create-the-latest-ideas.pdf>.

Практичне заняття 7

Тема 11. Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій

Тема 12. Правове регулювання поводження з відходами

Розгляд теоретичних питань

1. Визначення виробничих і побутових відходів.

2. Правове регулювання поводження з небезпечними відходами: вимоги щодо їх утворення, транспортування та зберігання.
3. Економічне й екологічне стимулювання утилізації відходів і зниження обсягів їх накопичення.
4. Поняття надзвичайної екологічної ситуації, їх різновиди.
5. Юридичні ознаки надзвичайних екологічних ситуацій.
6. Правовий режим зон підвищеної екологічної безпеки.

Теми рефератів

1. Види відходів за національним і міжнародним законодавством.
2. Новели в національному законодавстві щодо правового регулювання поводження з відходами.
3. Чорнобильська катастрофа та її наслідки.
4. Повені в Україні: правовий режим і наслідки.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

1. Класифікація правових режимів території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи.
2. Особливості управління в зонах надзвичайних екологічних ситуацій.
3. Правовий захист екологічних та інших соціальних прав громадян, потерпілих від надзвичайних екологічних ситуацій.
4. Правові методи забезпечення додержання режимів зон надзвичайних ситуацій та захисту потерпілих громадян.
5. Правове забезпечення попередження та ліквідації надзвичайних екологічних ситуацій.
6. Правове регулювання поводження з небезпечними відходами.
7. Функції виконавчої влади і місцевого самоврядування щодо поводження з відходами: облік, моніторинг та інформація про відходи.

8. Основні види правопорушень у сфері поводження з відходами та застосування юридичної відповідальності за їх скоєння.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 11, 12

Вивчення теми 11 «Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій» передбачає розгляд окремих питань, які стосуються поняття та видів надзвичайних екологічних ситуацій. Сьогодні в законодавстві України на рівні Закону України від 13.07.2000 р. «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» визначений спеціальний правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій. У цьому Законі дається законодавче визначення понять: надзвичайна екологічна ситуація — надзвичайна ситуація, при якій на окремій території сталися негативні зміни в навколишньому природному середовищі, що потребують застосування надзвичайних заходів з боку держави. Негативні зміни в навколишньому природному середовищі — це втрата, виснаження чи знищення окремих природних комплексів та ресурсів внаслідок надмірного забруднення навколишнього природного середовища, руйнівного впливу стихійних сил природи та інших факторів, що обмежують або виключають можливість життєдіяльності людини та провадження господарської діяльності в цих умовах. Зона надзвичайної екологічної ситуації — це окрема місцевість України, на якій виникла надзвичайна екологічна ситуація (ст. 1 Закону).

В межах теми 11, здобувачі повинні проаналізувати підстави для оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації, а саме: значне перевищення граничнодопустимих норм показників якості навколишнього природного середовища, визначених законодавством; виникнення реальної загрози життю та здоров'ю великої кількості людей або заподіяння значної матеріальної шкоди юридичним, фізичним особам чи навколишньому природному середовищу внаслідок надмірного забруднення навколишнього природного середовища, руйнівного впливу стихійних сил природи чи інших факторів; негативні зміни, що сталися в навколишньому

природному середовищі на значній території і які неможливо усунути без застосування надзвичайних заходів з боку держави; негативні зміни, що сталися в навколишньому природному середовищі, які суттєво обмежують або виключають можливість проживання населення і провадження господарської діяльності на відповідній території; значне збільшення рівня захворюваності населення внаслідок негативних змін у навколишньому природному середовищі (ст. 5 Закону України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації»).

В межах вивчення теми 12 «Правове регулювання поводження з відходами» здобувачі мають розглянути проблемні питання щодо знешкодження й утилізації відходів, які є одними з центральних питань у забезпеченні охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів. Відходи забруднюють ґрунт, води, повітря, займають під звалищами, відвалами значні площі. їх утворення є наслідком переробки природної сировини у процесі матеріального виробництва, та споживання продуктів цього виробництва населенням.

Слід зазначити, що законодавство України про відходи регулює процес поводження з відходами на всіх стадіях - від їх утворення до знешкодження, захоронення і утилізації. Закон України «Про відходи» від 5 березня 1998 року є базовим у регулюванні правовідносин з відходами. Ним визначаються правові, організаційні та економічні засади діяльності, пов'язаної із запобіганням або зменшенням обсягів утворення відходів, їх збиранням, перевезенням, зберіганням, обробленням, утилізацією та видаленням, знешкодженням та захороненням, а також з відверненням негативного впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини на території України.

Здобувачі повинні проаналізувати поняття відходів як правової категорії, яке обґрунтовується в юридичній літературі та передбачається у нормативно-правових актах національного законодавства України про відходи, а також у

правових актах Європейського Союзу. Так, згідно із Законом України «Про відходи» від 5 березня 1998 року із змінами від 2012 року відходи - це будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості і не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення і від яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення. Між тим Державний класифікатор відходів ДК 005-1996 розширює їх поняття, включає відходи, які утворені внаслідок природних та техногенних катастроф.

У нормативно-правових актах розрізняють такі види відходів: за сферою їх утворення: відходи виробництва, споживання та побутові відходи; за агрегатним станом: тверді, рідкі, газоподібні; залежно від фізичного стану, в якому вони перебувають: газоподібні, рідинні, тверді, сумішеві; за ступенем (рівнем) небезпеки і характером впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людини: безпечні і небезпечні відходи (токсичні, біологічні, вибухонебезпечні, вогнебезпечні, радіоактивні тощо); за їх приналежністю: відходи, що перебувають у власності відповідних суб'єктів, та безхазяйні відходи; за суспільною корисністю; залежно від засобу подальшого поводження тощо.

Для написання доповіді (реферату) здобувачі мають дослідити поняття надзвичайних екологічних ситуацій, їх види, правовий режим Чорнобильської зони, правові наслідки через надзвичайні екологічні ситуації. Також здобувачі мають вивчити питання при написанні доповіді щодо правового режиму і обігу відходів за національним і міжнародним законодавством і дослідити новели в національному законодавстві щодо правового регулювання поводження з відходами.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми:

Нормативно-правові акти

1. Конвенція про ядерну безпеку. Підписана від імені України 20 вересня 1994 року у Відні (Австрія). Ратифікована Законом України від 17 грудня 1997 року. URL:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_023.
2. Об'єднана Конвенція про безпеку обігу з відпрацьованим паливом і про безпеку обігу з радіоактивними відходами. Прийнято 5 вересня 1997 року у Відні (Австрія). Ратифікована Законом України від 20 квітня 2000 року. URL:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_023.
3. Про загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами: Закон України від 14 вересня 2000 року № 1947-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1947-14#Text>.
4. Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2004 року № 368. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368-2004-%D0%BF#Text>.
5. Про затвердження Програми поводження із твердими побутовими відходами: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2004 року № 265-2004-п. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2004-%D0%BF#Text>.
6. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13 липня 2000 року № 1908-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14#Text>.
7. Про металобрухт: Закон України від 5 травня 1999 року № 619-XIV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/619-14#Text>.
8. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18 січня 2001 року № 2245-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-14#Text>.
9. Про поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 30 червня 1995 року № 255-95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
10. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27 лютого 1991 року № 791^a-XII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791%D0%B0-12#Text>.

11. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28 лютого 1991 року № 796-XII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text>.
12. Про управління відходами: Закон України від 20 червня 2022 року № 2320-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#n802>.

Основна література

1. Екологічне право України. Особлива частина: навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 432 с.
2. Екологічне право: навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К.Р., Юнін О.С., Кірін Р.С. та ін.]. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2020. 318 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5077/1/>.
3. Екологічне право: підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.]; за ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с. URL:https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/734/3_Ekologichne%20pravo_Pidruchnik_vnutri.pdf.
4. Екологічне право України. Особлива частина [текст]: навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 432 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/187222894.pdf>.

Додаткова література

1. Tolkachenko E.V. The concept of the radiation pollution and problem of burial of radioactive waste. Вісник Одеського національного університету. Том 21. Випуск 1 (18). Правознавство, 2016. С. 154-162.
2. Михайленко С., Купчак М. Нормативно-правове забезпечення у сфері надзвичайних екологічних ситуацій. 2019. URL:<https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/6612>.
3. Толкаченко О.В. Надзвичайна екологічна ситуація військового походження: характеристика законодавства України. Актуальні дослідження правової та історичної науки (Випуск 52): матеріали Міжнародної наукової

інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 4-5 липня 2023 р.) / [редкол. : О. Яремко та ін.] ; ГО “Наукова спільнота”; WSSG w Przeworsku. Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б. 110 с. URL:<https://mail.google.com/mail/u/0/?pli=1#inbox/FMfcgzGtwCхwpWPNKrcNvQFjhQqVtBjq?projector=1&messagePartId=0.1>.

4. Федунь М. В. Правове регулювання поведження з відходами згідно з угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2015. Вип. 13(2). С. 124-126. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_13\(2\)_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_13(2)_36).

5. Черкашина Катерина. Екологічні аспекти надзвичайних ситуацій. Проблеми та перспективи розвитку системи безпеки життєдіяльності: Зб. наук. праць Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, курсантів та студентів. Львів: ЛДУ БЖД, 2023. С. 507-510. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/11845/1/ilovepdf_merged.pdf.

6. Черниш Р.Ф., Бондарчук Н.В. Проблеми правового регулювання поведження з відходами за законодавством України. 2020. URL: <https://hdl.handle.net/11300/16839>.

Контрольні питання до змістового модулю І

1. Земельні правовідносини: поняття і види.
2. Підстави виникнення, зміни та припинення права власності на землю.
3. Право власності на землю.
4. Суб'єкти, об'єкти, зміст права власності на землю.
5. Правова класифікація видів права землекористування.
6. Суб'єкти, об'єкти і зміст права землекористування.
7. Особливості земельних орендних правовідносин
8. Особливості правового режиму надр.

9. Підстави та порядок надання надр в користування.
10. Суб'єкти, об'єкти та зміст права користування надрами.
11. Правова охорона надр.
12. Законодавство про надра.
13. Умови та порядок виникнення, зміни та припинення права користування надрами.
14. Води як об'єкти правового регулювання використання, відновлення та охорони.
15. Юридична класифікація водних об'єктів.
16. Поняття, зміст та види права водокористування.
17. Підстави виникнення, зміни і припинення права водокористування.
18. Правова охорона вод. Особливості правової охорони вод малих річок, внутрішніх водойм.
19. Ліс як об'єкт правового регулювання використання, відтворення та охорони.
20. Право власності на ліси та його захист.
21. Право лісокористування та його види.
22. Правове забезпечення охорони та захисту лісів.
23. Лісові ресурси. Корисні властивості лісів.
24. Тваринний світ як об'єкт правового регулювання використання, відтворення та охорони.
25. Об'єкти тваринного світу.
26. Суб'єкти, види та підстави використання тваринного світу.
27. Право власності на тваринний світ.
28. Право використання тваринного світу, його форми та види.
29. Правове забезпечення охорони тваринного світу.
30. Правове регулювання мисливства та рибальства.
31. Форми права власності на рослинний світ.
32. Суб'єкти та об'єкти права власності на рослинний світ.

33. Правові форми набуття у власність об'єктів рослинного світу.
34. Правова охорона зелених насаджень в населених пунктах.
35. Атмосферне повітря як об'єкт правового регулювання охорони і використання.
36. Правові заходи щодо забезпечення охорони атмосферного повітря.
37. Правове регулювання стандартизації і нормування в галузі охорони і використання атмосферного повітря.
38. Моніторинг у галузі охорони атмосферного повітря.
39. Загальна характеристика екологічної мережі України.
40. Загальна характеристика вимог законодавства про охорону об'єктів природно-заповідного фонду.
41. Склад і класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
42. Поняття та загальна характеристика курортних територій.
43. Особливості правового режиму охорони лікувально-оздоровчих об'єктів та територій.
44. Правовий режим охорони і використання рекреаційних зон і їх територій.
45. Законодавство про виключну (морську) економічну зону та його місце в системі екологічного законодавства.
46. Особливості суб'єктного, об'єктного складу та змісту правовідносин у галузі охорони і використання виключної (морської) економічної зони.
47. Правові заходи щодо захисту і збереження морського середовища у виключній (морській) економічній зоні.
48. Особливості реалізації правовідносин щодо охорони і використання природних багатств континентального шельфу.
49. Правові форми використання природних багатств континентального шельфу.
50. Правова охорона континентального шельфу.
51. Поняття та види надзвичайних екологічних ситуацій.

- 52. Правовий режим надзвичайного стану в умовах надзвичайної екологічної ситуації.
- 53. Єдина державна система цивільного захисту населення і територій та правове становище потерпілих від надзвичайних ситуацій.
- 54. Правові режими екологічно уражених територій та зон екологічного лиха.
- 55. Визначення виробничих і побутових відходів.
- 56. Правове регулювання поводження з небезпечними відходами.
- 57. Економічне й екологічне стимулювання утилізації відходів і зниження обсягів їх накопичення.

**Змістовий модуль II. Міжнародно-правова охорона навколишнього
середовища**

Практичне заняття 8

Тема 13. Джерела та принципи міжнародного екологічного права

**Тема 14. Міжнародно-правова охорона окремих елементів Світового
океану**

Розгляд теоретичних питань

- 1. Характеристика джерел міжнародного екологічного права.
- 2. Класифікація принципів МЕРП.
- 3. Правовий режим внутрішніх вод, територіального моря, континентального шельфу та виключної морської (економічної) зони.
- 4. Правовий статус і режим архіпелажних вод, відкритого моря, Міжнародного району морського дна, міжнародних проток та міжнародних каналів.
- 5. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища Арктики.
- 6. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища Антарктики.

Теми рефератів

1. Діяльність ЮНЕСКО в Україні.
2. МАГАТЕ: плюси і мінуси діяльності.
3. Штучні острови: природоохоронні аспекти.
4. Правова охорона Світового океану від забруднення.

Питання для самостійного вивчення здобувачами при підготовці до практичного заняття

1. Проект Міжнародного Пакту по довкіллю і розвитку 1995 р.
2. Поняття і значення «рамкових» угод.
3. Поняття екологічного стандарту.
4. Конвенція про оцінку впливу на довкілля у транскордонному контексті 1991 р.
5. Міжнародно-правова охорона Світового океану від забруднення.
6. Міжнародне співробітництво у сфері спільного використання транскордонних водотоків.
7. Захист, збереження та раціональне використання живих ресурсів морського середовища.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми 13, 14

В межах вивчення теми 13 «Джерела і принципи міжнародного екологічного права» здобувачі мають розглянути основні типи міжнародних договорів, проаналізувати та дослідити норми м'якого права.

Розглядаючи особливості норм «м'якого» права, здобувачі повинні знати, що ці норми, встановлюючи правила поведінки, можуть стати відправним пунктом перетворення таких правил на договірні чи звичайні міжнародно-правові норми. Понад те, деяким нормам «м'якого» права, які є юридично обов'язковими, держави, тим щонайменше, надають «обов'язкову силу, що має політичний і моральний характер».

В межах теми 13 здобувачі мають розглянути питання щодо можливості розробки міжнародними організаціями екологічних стандартів, які

розглядаються як односторонні акти міжнародних міжурядових організацій, що приймаються ними в порядку здійснення своєї нормотворчої та регулюючої функції. Вони можуть розглядатися як підготовчий етап у створенні норми права як свого роду напівфабрикат правової норми.

Вивчення питання щодо принципів міжнародного екологічного права здобувачі мають здійснювати у напрямку виокремлення загальних і спеціальних принципів.

Слід зазначити, що до загальновизнаних принципів відносяться наступні: суверенна рівність, повага до прав, властивих суверенітету; незастосування сили чи загрози силою; непорушність кордонів; територіальна цілісність країн; мирне врегулювання спорів; невтручання у внутрішні справи; повага до прав людини та основних свобод; рівноправність і право народів розпоряджатися своєю долею; сумлінне виконання зобов'язань з міжнародного права; співробітництво між державами.

Здобувачі мають проаналізувати спеціальні принципи міжнародного екологічного права, поділяючи їх на принципи-ідеї та принципи-норми. Досліджуючи принципи-норми такі як: забезпечення дотримання конституційних екологічних прав людини; неприпустимість заподіяння транскордонних збитків; екологічно обґрунтоване раціональне використання природних ресурсів; неприпустимість радіоактивного зараження довкілля; захист екологічних систем Світового океану; заборона військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище; забезпечення екологічної безпеки; міжнародно-правова відповідальність держав за шкоду, заподіяну навколишньому середовищу; принцип обережності чи обережного підходу; принцип збереження біорізноманіття, здобувачі мають звернути увагу на їх особливості.

Забруднення морського середовища означає привнесення людиною, прямо або опосередковано, речовин або енергії в морське середовище, які призводять або можуть призвести до таких згубних наслідків, як шкода живим ресурсам і

життю в морі, небезпека для здоров'я людини, створення перешкод для діяльності на морі, в тому числі для рибальства та інших правомірних видів використання морської води, та погіршення умов відпочинку.

Розглядаючи питання теми 14 «Міжнародно-правова охорона окремих елементів світового океану», здобувачі мають проаналізувати пласт міжнародно-правових конвенцій і договорів та вивчити класифікацію міжнародно-правових актів, що регулюють охорону Світового океану.

В межах теми 14 здобувачі повинні дослідити міжнародно-правову охорону довкілля Арктики, правовий режим якої виходить з норм: національного законодавства арктичних держав (Данії, Ісландії, Канади, Норвегії, Росії, США, Фінляндії, Швеції), Конвенції ООН з морського права 1982 р., Чиказької конвенції про цивільну авіацію 1944 р., Договорі про заборону випробувань ядерної зброї у трьох середовищах 1963 р. та ін.), Угоди про збереження білих ведмедів 1973; безлічі двосторонніх договорів арктичних країн. Треба зазначити, що на відміну від Антарктики, Арктика немає єдиного міжнародно-правового акту, який визначає статус арктичного регіону загалом.

На відміну від Арктики, в даний час правовий статус та режим використання Антарктики, включаючи захист її екосистем, визначаються пакетом міжнародних договорів, що утворюють цілісну систему, що у доктрині міжнародного права отримала назву «Система Договору про Антарктику». Саме на цей законодавчий блок потрібно звернути увагу здобувачу.

Також здобувачі мають звернути увагу на Конвенцію з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер, яка дає визначення транскордонних вод, що розглядаються як будь-які поверхневі або підземні води, які позначають, перетинають кордони між двома та більше державами або розташовані в таких межах.

Для написання доповіді (реферату) здобувачі мають дослідити повноваження і організацію діяльності різноманітних міжнародних організацій, природоохоронні аспекти щодо забруднення Світового океану.

Джерела, рекомендовані до вивчення теми:

Нормативно-правові акти

1. Декларація Конференції ООН з проблем навколишнього середовища людини 1972 р. (м. Стокгольм). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454#Text.
2. Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455#Text.
3. Декларація Тисячоліття ООН 2000 р. (прийнята Резолюцією 55/2 сесії Генеральної Асамблеї ООН). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_621#Text.
4. Доклад Всемирной комиссии по вопросам окружающей среды и развития «Развитие и международное экономическое сотрудничество: проблемы окружающей среды» А/42/427. URL: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>.
5. Доповідь Всесвітньої комісії з питань довкілля та розвитку «Розвиток та міжнародне економічне співробітництво: проблеми довкілля» А/42/427. URL: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>.
6. Йоганнесбурзька декларація зі сталого розвитку 2002 р. URL: http://un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_...
7. Конвенція ООН з морського права (UNCLOS) 1982 р. (м. Монтего-Бей, Ямайка). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU82K23R.html.
8. Міжнародна конвенція про запобігання забруднення з суден (МАРПОЛ-73/78) 1973 р. (м. Лондон) URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU73027.html.
9. Порядок денний на XXI століття 1992 р. (затверджена Конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку, Ріо-де-Жанейро). URL: http://un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21.

10. Про забезпечення готовності у випадку забруднення нафтою, боротьбі з ним та співробітництва (OPRC): Конвенція 1990 р. (м. Лондон). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_366#Text.
11. Про захист Чорного моря від забруднення: Конвенція 1992 р. (м. Бухарест). URL: http://zakon.rada.gov.ua/Законодавча база України/show/995_065.
12. Про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер: Конвенція 1992 р. (м. Гельсінкі). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_273.
13. Про право міжнародних договорів: Віденська Конвенція 1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118.
14. Про цивільну відповідальність за шкоду від забруднення нафтою: Конвенція 1969 р. (м. Брюссель). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_806.
15. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344.

Основна література

1. Войціховський А.В. Міжнародне право: підручник / А.В. Войціховський; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с. URL: http://megalib.com.ua/book/135_Mijnarodne_pravo_.html.
2. Міжнародне публічне право: навч.-метод. посібник / Н.В. Кирилук, А.З. Маник, С.М. Задорожна. Чернівці, Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2021. 268 с. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5108/MANYK_Mizhn_Pravo.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Додаткова література

1. Карлюга Є.К. Роль «м'якого права» у процесі формування міжнародного екологічного права. 2020. URL: <https://dspace.megu.edu.ua:8443/xmlui/handle/123456789/2844>.

2. Толкаченко О.В. Види забруднень морського середовища. *Науковий журнал «Право і суспільство»*. № 5-2. Ч. 3. 2015. С. 147-153.
3. Толкаченко О.В. Визначення поняття та встановлення критеріїв гарного стану навколишнього середовища у морському просторі Європейського Союзу. *Шості юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського*: (до 150-річчя від дня його народження): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 20-21 травня 2016 р.). Одеса: Астропринт, 2016. С. 487-491.
4. Толкаченко О.В. Окремі аспекти морської політики Європейського Союзу. *Вісник Одеського національного університету*. Том 23. Випуск 1 (32). Правознавство, 2018. С. 190-198.
URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/17713>.
5. Толкаченко О.В. Правова охорона морського середовища. *Правова держава*. Одеса. № 18. 2014. С. 91-95. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Prav_2014_18_18.
6. Толкаченко О.В. Природоохоронні аспекти в Конвенції ООН з морського права 1982 року. *Правова держава*. Одеса. № 22. 2016. С. 144-149. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Prav_2016_22_27.
7. Толкаченко О.В. Чорне море як об'єкт правового регулювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. Випуск 3. Том 1. Херсон. 2015. С. 152-154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_3%281%29_39

1. Правовий статус і режим архіпелажних вод та відкритого моря.
2. Правовий статус і режим Міжнародного району морського дна, міжнародних проток та міжнародних каналів.
3. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища Арктики.
4. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища Антарктики.
5. Основні джерела МЕР.
6. Норми «м'якого» права в системі джерел МЕР.
7. Характеристика загальних принципів міжнародного екологічного права.
8. Характеристика галузевих принципів міжнародного екологічного права.
9. Універсальні міжнародні організації з охорони навколишнього середовища.
10. Регіональні міжнародні організації з охорони навколишнього середовища.
11. Роль неурядових природоохоронних організацій.
12. Участь громадськості в охороні довкілля.

ФОРМИ КОНТРОЛЮ, КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ТА РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЩО ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ

Поточний контроль:

- усний контроль: індивідуальне опитування за питаннями відповідної теми, оцінювання виконання рефератів (оцінювання доповіді та презентації);
- письмовий контроль: оцінювання розв'язання практичних задач, оцінювання розв'язання ситуаційних вправ та проблемних ситуацій.

Періодичний контроль:

- тестовий контроль: оцінювання контрольних робіт за змістовними модулями (тестування).

Підсумковий контроль: іспит.

Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти за різними видами роботи

Вид роботи	Кількість балів
Поточний контроль:	
- Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань	від 0 до 2
- Виконання рефератів за однією із запропонованих тем: доповідь та демонстрація презентації	від 0 до 4
- Розв'язання практичних задач, ситуаційних вправ та проблемних ситуацій	від 0 до 5
Періодичний контроль:	
- Контрольна робота за змістовними модулями у формі тестування	Від 0 до 8
Підсумковий контроль	
Усний іспит (відповідь на 3 питання екзаменаційного білету)	Від 0 до 30

Вид роботи	Бали	Критерії оцінювання
------------	------	---------------------

Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань	0 балів	Здобувач не бере участь у практичному занятті, є лише спостерігачем; ніколи не виступає і не задає питання, незацікавлений у вивченні матеріалу; дає неправильні відповіді на запитання, показує незадовільне знання понятійного апарату і літературних джерел.
	1 бал	Здобувач іноді бере участь в практичному занятті; частково виступає і задає питання; допускає помилки під час відповідей на запитання; показує пасивну роботу на практичних заняттях; показує фрагментарні знання понятійного апарату і літературних джерел; показує невміння публічно представляти матеріал.
	2 бали	Здобувач бере активну участь у практичному занятті; демонструє глибокі знання, дає повні та детальні відповіді на запитання; бере активну участь у обговоренні проблемних питань, користується додатковою навчально-методичною та науковою літературою; вміє сформулювати своє ставлення до певної проблеми; висловлює власні міркування, наводить доцільні приклади; вміє знаходити найбільш адекватні форми розв'язання суперечностей; здатний публічно представити матеріал.
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем: доповідь та демонстрація презентації	0 балів	Не зараховуються реферати (доповіді) та презентації, які виконані не самостійно або запозичені з мережі Інтернет.
	1 бал	Доповідь та презентація виконані самостійно, проте не опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз дано описово, змістовний матеріал представлений схематично, у висновку сформульовані загальні висновки (або вони взагалі відсутні), тема не розкрита, робота не відповідає вимогам.
	2 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам із незначними порушеннями, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз містить неточності, але усно здобувач пояснює матеріал впевнено і за допомогою викладача виправляється, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані загальні висновки, тема загалом розкрита із незначними прогалинами, інформація у презентації подана з посиланням на джерела, однак вони оформлені із помилками.

	3 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, опрацьована актуальність теми із зазначенням невирішених раніше аспектів, теоретичний аналіз ґрунтовний та самостійний, здобувач усно та без допомоги викладача пояснює матеріал, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані самостійні висновки, тема загалом розкрита, інформація у презентації подана із використанням самостійно розроблених схем, малюнків, графіків, містить посилання на джерела, які відповідно оформлені та є актуальними.
	4 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно та оригінально, оформлення відповідає вимогам, актуальність теми повністю розкрита із зазначенням невирішених раніше аспектів, правильно визначені об'єкт і предмет, гіпотеза власного дослідження, метод відповідає тематиці та поставленій задачі, теоретичний аналіз ґрунтовний та самостійний, здобувач вільно презентує матеріал; зміст презентації не перевантажений слайдами з текстовим матеріалом; у висновку сформульовані самостійні ґрунтовні судження, підкріплені фактичними доказами та розрахунками, інформація на слайдах подана переважно схематично із використанням самостійно розроблених малюнків, графіків, містить посилання на джерела, які відповідно оформлені та є актуальними.
Розв'язання практичних задач, ситуаційних вправ та проблемних ситуацій	0 балів	Здобувач практичну задачу, ситуаційну вправу, проблемну ситуацію не виконав.
	1 бал	Здобувач виконав практичну задачу, розв'язав ситуаційну вправу, проблемну ситуацію, але недостатньо розкрив сутність, допускаючи при цьому суттєві неточності; відсутні сформовані уміння та навички дослідження і обґрунтування висновків; використано обмежену кількість джерел.
	2 бали	Здобувач виконав практичну задачу, розв'язав ситуаційну вправу, проблемну ситуацію, але демонструє фрагментарні знання предмету вивчення і дослідження, має ускладнення щодо виділення суттєвих його ознак, виявлення причинно-наслідкових

		зв'язків і формулювання висновків; використано обмежену кількість джерел.
	3 бали	Здобувач виконав практичну задачу, розв'язав ситуаційну вправу, проблемну ситуацію, у повній мірі демонструє знання предмету вивчення, чітко описує суттєві його ознаки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки і формулює висновки; вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу; окрім рекомендованої літератури використовує додаткову, демонструє знання змісту відповідних нормативно-правових актів.
	4 балів	Здобувач виконав практичну задачу, розв'язав ситуаційну вправу, проблемну ситуацію, у повній мірі обґрунтовує обрані методи та інструменти дослідження, повно і чітко представляє основні теоретичні поняття для аналізу практичного матеріалу; в аналітичній / розрахунковій частині надає повноцінний аналіз проблеми, що досліджується, її всебічне висвітлення, у висновку формулює розгорнуті висновки, окрім рекомендованої літератури використовує додаткову, демонструє знання змісту відповідних нормативно-правових актів.
	5 балів	Здобувач виконав практичну задачу, розв'язав ситуаційну вправу, проблемну ситуацію, у повній мірі демонструє володіння навичками наукового дослідження; виявляє самостійність у підборі, аналізі та узагальненні відповідної статистичної та аналітичної інформації; із розглянутої проблеми робить чіткі вірні висновки. Здобувач виконує задачу, розв'язує ситуаційну вправу, проблемну ситуацію з творчим підходом, використовуючи нешаблонні фрази, демонструє розгорнуте, цікаве бачення, яке відрізняється власними роздумами, висновками; окрім рекомендованої літератури використовує додаткову, демонструє знання змісту відповідних нормативно-правових актів.
Контрольна	0 балів	Відповідь на запитання неправильна.

робота за змістовними модулями у формі тестування	0,8 бала	Відповідь на запитання правильна.
Усний іспит (відповідь на 3 питання екзаменаційного білету, кожне питання оцінюється від 0 до 10 балів, разом на іспиті здобувач отримує від 0 до 30 балів)	0 балів	Здобувач не надав відповіді на питання
	1-2 балів	Здобувач надає відповідь дуже поверхнево, не засвоїв матеріал у межах програми навчальної дисципліни, не дає конкретної відповіді на питання білету, не наводить прикладів, не ознайомлений з методичною і навчальною літературою з дисципліни, не здатний висвітлити поставлене питання. На додаткові та уточнюючі запитання екзаменатора здобувач не знає правильної відповіді. Не володіє базовими категоріями та основними теоретичними поняттями з дисципліни.
	3-5 балів	Здобувач надає відповіді на питання білету, проте із суттєвими неточностями, формулювання нечіткі, більша частина змісту питання залишається нерозкритою, допущені помилки і порушена логіка викладу, що вплинуло на результат та правильність висновків. Відповідь не аргументована прикладами, посиланнями на нормативно-правову базу та літературні джерела. На додаткові запитання екзаменатора не відповідає.
	6-8 балів	Здобувач допустив деякі неточності чи залишилась нерозкритою частина питання, за умови, що принципові моменти запитань були розкриті правильно, незначні помилки усуваються самим здобувачем, коли на помилки вказує екзаменатор. Здобувач наводить приклади з власної практики, встановлює системні зв'язки між різними питаннями та темами курсу.
	9-10 балів	Здобувач точно і повно відповів на запитання білету, чітко і логічно відповів на додаткові та уточнюючі запитання, вільно володіє науковою термінологією, наводить приклади з допоміжної літератури та власної практики, демонструє бачення практичного застосування вивченого матеріалу, розуміє не лише базові, але й допоміжні чи проблемні аспекти питання.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Поточний і періодичний контроль								Іспит	Сума балів
Змістовий модуль № 1							Змістовий модуль № 2		
T2	T3	T4, T5	T6, T7	T8, T9	T10	T11, T12	T13, T14		
0-7 балів	0-7 балів	0-7 балів	0-7 балів	0-7 балів	0-7 балів	0-6 балів	0-6 балів	30 балів	100 балів
Контрольна робота * за змістовним модулем 1: 0 - 8							Контрольна робота * за змістовним модулем 2: 0 - 8		

T1, T2... T5 – теми практичних занять

* Примітка: Контрольна робота за змістовим модулем здійснюється у формі тестових завдань після завершення вивчення навчального матеріалу одного чи двох змістових модулів. Тестові завдання для контрольних робіт складаються з 10 тестових завдань і відповідають змісту навчального матеріалу відповідного змістовного модуля. За кожну правильну відповідь на одне тестове завдання здобувач отримує 0,8 бали.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для іспиту
90 - 100	A	відмінно
85 - 89	B	добре
75 - 84	C	
70 - 74	D	задовільно

60 - 69	E	
35 - 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти

Оцінка за національною шкалою	100 бальна шкала / Оцінка ECTS	Теоретична підготовка	Практична підготовка
Відмінно	90 – 100 / A	Здобувач у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, розгорнуто, обґрунтовано та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей. Здобувач демонструє чітке знання відповідних категорій, їх змісту, розуміння їх взаємозв'язку, правильно формулює тлумачення відповідних понять, демонструє знання змісту передбачених програмою нормативно-правових актів, робить самостійні висновки. Здобувач вміє виявляти причинно-наслідкові зв'язки, самостійно знаходити додаткову інформацію та	Здобувач може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання практичних завдань, виконує практичні завдання не передбачені навчальною програмою, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.

		використовувати її для реалізації поставлених завдань, вільно використовує нові інформаційні технології для поповнення знань.	
Добре	85 – 89 / В	Здобувач достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій, самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускає неточності, які не є суттєвими для характеристики предмету питання та не впливають істотно на загальну характеристику того чи іншого явища (поняття).	Здобувач має стійкі навички виконання практичних завдань, правильно вирішує більшість практичних завдань.
	75 – 84 / С	Здобувач виявляє загалом високий рівень знань щодо всієї програми навчальної дисципліни, на достатньому рівні володіє навчальним матеріалом, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій, але не вміє самостійно аналізувати деякі питання, не повністю переконливо аргументувати свої відповіді,	Здобувач за зразком самостійно виконує практичні завдання, передбачені програмою навчальної дисципліни.

		допускає незначні неточності.	
Задовільно	70 – 74 / D	Здобувач володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків. Здобувач знає основні поняття навчального матеріалу, але має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого та під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків та формулювання висновків.	Здобувач має елементарні навички виконання практичних завдань, правильно вирішує лише половину практичних завдань.
	60 – 69 / E	Здобувач не повною мірою розуміє предмет навчальної дисципліни, наявні недоліки у розкритті змісту понять, категорій, закономірностей, назв та змісту нормативно-правових актів. Здобувач надає нечіткі характеристики відповідних явищ, викладає свої думки з істотним порушенням логіки подання матеріалу.	Здобувач може використовувати знання лише в стандартних практичних ситуаціях, має нестійкі навички виконання практичних завдань, робить багато суттєвих помилок.
Не задовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	35 – 59 / FX	Здобувач не правильно розкриває сутність базових питань навчальної дисципліни, допускає суттєві змістовні помилки, володіє навчальним матеріалом поверхнево й фрагментарно, безсистемне виокремлює випадкові ознаки вивченого, не вміє сформулювати свою думку та	Здобувач здатний виконати лише окремі практичні завдання за допомогою викладача. У здобувача відсутні сформовані уміння та навички.

		викласти її в логічній послідовності, робити узагальнення та висновки.	
Не задовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	0 – 34 / F	Здобувач не знає основних положень навчальної дисципліни, не володіє навчальним матеріалом.	Здобувач виконує лише елементи практичних завдань, погребує постійної допомоги викладача.

**ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО З ОСНОВАМИ ЕКОЛОГІЇ, Ч. II»**

1. Земельні правовідносини: поняття і види.
2. Підстави виникнення, зміни та припинення права власності на землю.
3. Право власності на землю.
4. Суб'єкти, об'єкти, зміст права власності на землю.
5. Правова класифікація видів права землекористування.
6. Суб'єкти, об'єкти і зміст права землекористування.
7. Особливості земельних орендних правовідносин
8. Особливості правового режиму надр.
9. Підстави та порядок надання надр в користування.
10. Суб'єкти, об'єкти та зміст права користування надрами.
11. Правова охорона надр.
12. Законодавство про надра.
13. Умови та порядок виникнення, зміни та припинення права користування надрами.
14. Води як об'єкти правового регулювання використання, відновлення та охорони.
15. Юридична класифікація водних об'єктів.
16. Поняття, зміст та види права водокористування.
17. Підстави виникнення, зміни і припинення права водокористування.
18. Правова охорона вод. Особливості правової охорони вод малих річок, внутрішніх водойм.
19. Ліс як об'єкт правового регулювання використання, відтворення та охорони.
20. Право власності на ліси та його захист.
21. Право лісокористування та його види.
22. Правове забезпечення охорони та захисту лісів.

23. Лісові ресурси. Корисні властивості лісів.
24. Тваринний світ як об'єкт правового регулювання використання, відтворення та охорони.
25. Об'єкти тваринного світу.
26. Суб'єкти, види та підстави використання тваринного світу.
27. Право власності на тваринний світ.
28. Право використання тваринного світу, його форми та види.
29. Правове забезпечення охорони тваринного світу.
30. Правове регулювання мисливства та рибальства.
31. Форми права власності на рослинний світ.
32. Суб'єкти та об'єкти права власності на рослинний світ.
33. Правові форми набуття у власність об'єктів рослинного світу.
34. Правова охорона зелених насаджень в населених пунктах.
35. Атмосферне повітря як об'єкт правового регулювання охорони і використання.
36. Правові заходи щодо забезпечення охорони атмосферного повітря.
37. Правове регулювання стандартизації і нормування в галузі охорони і використання атмосферного повітря.
38. Моніторинг у галузі охорони атмосферного повітря.
39. Загальна характеристика екологічної мережі України.
40. Загальна характеристика вимог законодавства про охорону об'єктів природно-заповідного фонду.
41. Склад і класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
42. Поняття та загальна характеристика курортних територій.
43. Особливості правового режиму охорони лікувально-оздоровчих об'єктів та територій.
44. Правовий режим охорони і використання рекреаційних зон і їх територій.
45. Законодавство про виключну (морську) економічну зону та його місце в системі екологічного законодавства.

46. Особливості суб'єктного, об'єктного складу та змісту правовідносин у галузі охорони і використання виключної (морської) економічної зони.
47. Правові заходи щодо захисту і збереження морського середовища у виключній (морській) економічній зоні.
48. Особливості реалізації правовідносин щодо охорони і використання природних багатств континентального шельфу.
49. Правові форми використання природних багатств континентального шельфу.
50. Правова охорона континентального шельфу.
51. Поняття та види надзвичайних екологічних ситуацій.
52. Правовий режим надзвичайного стану в умовах надзвичайної екологічної ситуації.
53. Єдина державна система цивільного захисту населення і територій та правове становище потерпілих від надзвичайних ситуацій.
54. Правові режими екологічно уражених територій та зон екологічного лиха.
55. Визначення виробничих і побутових відходів.
56. Правове регулювання поведінки з небезпечними відходами.
57. Економічне й екологічне стимулювання утилізації відходів і зниження обсягів їх накопичення.
58. Правовий статус і режим архіпелажних вод та відкритого моря.
59. Правовий статус і режим Міжнародного району морського дна, міжнародних проток та міжнародних каналів.
60. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища Арктики.
61. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища Антарктики.
62. Основні джерела МЕР.
63. Норми «м'якого» права в системі джерел МЕР.
64. Характеристика загальних принципів міжнародного екологічного права.
65. Характеристика галузевих принципів міжнародного екологічного права.

- 66. Універсальні міжнародні організації з охорони навколишнього середовища.
- 67. Регіональні міжнародні організації з охорони навколишнього середовища.
- 68. Роль неурядових природоохоронних організацій.
- 69. Участь громадськості в охороні довкілля.

ПОЯСНЕННЯ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Ефективність вдосконалення юридичної освіти у вищій школі може бути досягнута завдяки докорінному поліпшенню рівня викладання та опанування здобувачами еколого-правових знань, які формуються на основі кодифікації екологічного законодавства України, вдосконалення системи екологічного права.

Тому виконання контрольних робіт здобувачами заочної форми навчання сприяє вдосконаленню форм самостійного опрацювання основних еколого-правових інститутів, поглибленню їх правосвідомості, осмислення та набуття навичок практики застосування екологічного законодавства.

Контрольна робота передбачає дві форми виконання завдань:

- а) опрацювання нормативно-правового матеріалу, його аналіз та змістова оцінка з використанням різних форм тлумачення й узагальнення;
- б) вирішення конкретних казусів, що мали місце в правозастосовчій практиці з метою виявлення та оцінки здобутих здобувачами знань та їх умінь застосовувати екологічне законодавство в конкретних життєвих обставинах.

Кожен здобувач виконує один варіант контрольної роботи відповідно до першої літери прізвища. Заміна одного варіанту іншим не допускається. В разі невиконання цієї вимоги робота не приймається до розгляду і оцінюється як «не зараховано».

Виконання контрольної роботи доцільно починати з вивчення програми курсу.

КОНТРОЛЬНА РОБОТА ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

ВАРІАНТ № 1 (Літери: А, Є, Л, Т, Щ, Я)

1. Правове регулювання використання, відновлення та охорони вод.
2. Склад і класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
3. Задача.

Під час судового розгляду справи мешканців села Н. щодо забруднення повітря агрофірмою “Провесінь” виникла необхідність звернутися до головного лікаря районної лікарні з проханням надати інформацію про стан захворюваності серед мешканців села. Протягом місяця інформація надана не була. Адвокат звернувся із скаргою до начальника обласного управління охорони здоров'я.

Вирішити справу. Визначити коло суспільних правовідносин. Визначити порядок та строк надання екологічної інформації, її поняття і види.

ВАРІАНТ № 2 (Літери: Б, Ж, М, У, Ю)

1. Право лісокористування та його охорона.
2. Поняття та загальна характеристика курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних зон.
3. Задача.

У заборонений для полювання час, член товариства мисливців гр-н Г. на території мисливського заказника поставив петлю, до якої потрапив лось. Доставити м'ясо додому він не зміг, тому воно стало непридатним до вживання. Після встановлення факту його браконьєрства гр-н Г. був оштрафований і позбавлений права полювання на два роки. Він добровільно сплатив суму компенсації за заподіяну шкоду 500 грн., проте вартість м'яса з нього не стягувалась, оскільки воно не було ним використане.

Зробити висновок у справі. Які території закриті для полювання? Що слід вважати незаконно добутою продукцією полювання?

ВАРІАНТ № 3 (Літери: В, Е, З, Й, Н, П, Ш)

1. Правова охорона атмосферного повітря.
2. Особливості суб'єктного, об'єктного складу та змісту правовідносин у галузі охорони і використання виключної (морської) економічної зони.
3. Задача.

Селищна рада надала фермеру С. в оренду ставок для риборозведення строком на 25 років. Рибінспекція вважає, що цей договір має бути погоджений з органами рибоохорони, тому заборонила фермеру використовувати водойму. Прокурор району, розглянувши скаргу фермера на дії рибінспекції, звернувся до суду з позовом про припинення договору оренди, у зв'язку з порушенням права державної власності на води.

Вирішіть справу. Визначити коло суспільних правовідносин.

ВАРІАНТ № 4 (Літери: Г, І, Ї, О, Р, С, Ч)

1. Правове регулювання використання та охорони надр.
2. Поняття та види надзвичайних екологічних ситуацій.
3. Задача.

Для ведення особистого селянського господарства громадянин С. отримав у власність земельну ділянку розміром 25 га, до складу якої увійшла ділянка лісу (5 га). Після виділення ділянки в натурі С. заборонив односельцям на цій землі збирати гриби, ягоди, лікарські рослини тощо. У суді доказано факти, що громадянин С. відібрав 2 кошики суниць у подружжя Т., зібраних на лісовій площі, вважаючи, що це його власність.

Визначити коло правовідносин. Чи підлягає позов громадянина Т. задоволенню? Вирішити справу.

ВАРІАНТ № 5 (Літери: Д, К, Ф, Х, Ц)

1. Правове регулювання використання, відтворення та охорони тваринного світу.
2. Особливості реалізації правовідносин щодо охорони і використання природних багатств континентального шельфу.
3. Задача.

Сільськогосподарське підприємство звернулось до Господарського суду з позовом до заводу „Хімреактив” про відшкодування збитків, завданих викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря, внаслідок яких було знищено 5 га плодово-ягідних дерев. Представник заводу проти позову заперечував, стверджуючи, що їх підприємство оснащено всіма передбаченими проектом вводу в експлуатацію очисними спорудами, і таким чином, їх діяльність не спричиняє шкоди атмосферному повітрю.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте особливості відповідальності за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону атмосферного повітря.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО З ОСНОВАМИ ЕКОЛОГІЇ, Ч. II»

Нормативно-правові акти

1. Декларація Конференції ООН з проблем навколишнього середовища людини 1972 р. (м. Стокгольм). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454#Text.
2. Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455#Text.
3. Декларація Тисячоліття ООН 2000 р. (прийнята Резолюцією 55/2 сесії Генеральної Асамблеї ООН). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_621#Text.
4. Доповідь Всесвітньої комісії з питань довкілля та розвитку «Розвиток та міжнародне економічне співробітництво: проблеми довкілля» A/42/427. URL: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>.
5. Земельний Кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. Відомості Верховної Ради. 2002. № 3-4. Ст. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2768-14>.
6. Йоганнесбурзька декларація зі сталого розвитку 2002 р. URL: http://un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_...
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення. К., 1996. 234 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10>.
8. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 року № 132/94-ВР. Відомості Верховної Ради. 1994. № 36. Ст. 340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/132/94-%D0%B2%D1%80>.
9. Конвенція ООН з морського права (UNCLOS) 1982 р. (м. Монтего-Бей, Ямайка). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU82K23R.html.
10. Конвенція про біологічну різноманітність. Прийнято 5 червня 1992 року в Ріо-де-Жанейро (Бразилія). Ратифікована Законом України від 29 листопада 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text.

11. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення. Прийнята 21 квітня 1992 року в Бухаресті (Румунія). Ратифікована Постановою Верховної Ради України від 4 лютого 1994 року.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_065#Text.
12. Конвенція про континентальний шельф 1958 року. URL:
https://zakononline.com.ua/documents/show/140657_140657.
13. Конвенція про охорону дикої флори й фауни, і природних умов існування в Європі. Прийнято 19 вересня 1979 року в Берні (Швейцарія). Ратифікована Законом України від 29 жовтня 1996 року.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text.
14. Конвенція про ядерну безпеку. Підписана від імені України 20 вересня 1994 року у Відні (Австрія). Ратифікована Законом України від 17 грудня 1997 року. URL:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_023.
15. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.
16. Лісовий кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 21 Ст. 170. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/3852-12>.
17. Міжнародна конвенція про запобігання забруднення з суден (МАРПОЛ-73/78) 1973 р. (м. Лондон) URL:
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU73027.html.
18. Об'єднана Конвенція про безпеку обігу з відпрацьованим паливом і про безпеку обігу з радіоактивними відходами. Прийнято 5 вересня 1997 року у Відні (Австрія). Ратифікована Законом України від 20 квітня 2000 року.
URL:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_023.
19. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14. № 15-16. № 17. Ст. 112.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17>.
20. Положення про порядок ведення державного кадастру тваринного світу: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 1994 року № 772.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-94-%D0%BF#Text>.

21. Порядок денний на XXI століття 1992 р. (затверджена Конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку, Ріо-де-Жанейро). URL: http://un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21.

22. Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України від 16 травня 1995 року № 162/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

23. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19 червня 2003 року № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text>.

24. Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: Конвенція 1998 р. (м. Орхус). URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text.

25. Про екологічну мережу України: Закон України від 24 червня 2004 року № 1864-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text>

26. Про забезпечення готовності у випадку забруднення нафтою, боротьбі з ним та співробітництва (OPRC): Конвенція 1990 р. (м. Лондон). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_366#Text.

27. Про загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами: Закон України від 14 вересня 2000 року № 1947-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1947-14#Text>.

28. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки: Закон України від 21 вересня 2000 року № 1989-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1989-14#Text>.

29. Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року: Закон України від 24 травня 2012 року № 4836-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4836-17#Text>.

30. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та

місцевого значення: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 р. № 827. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%BF#Text>.

31. Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1499-96-%D0%BF.#Text>.

32. Про затвердження Положення про Зелену книгу України: Постанова Кабінет Міністрів України від 29 серпня 2002 р. № 1286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-2002-%D0%BF#Text>.

33. Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 22.06.2009 № 330. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-22#Text>.

34. Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2004 року № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368-2004-%D0%BF#Text>.

35. Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2011 р. № 615. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP110615.html.

36. Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України: Наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України № 105 від 10 квітня 2006 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06#Text>.

37. Про затвердження Програми поводження із твердими побутовими відходами: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2004 року № 265-2004-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2004-%D0%BF#Text>.

38. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція 1948 р. (м. Рим). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

39. Про захист тварин від жорстокого поводження від 21 лютого 2006 року

№ 3447- IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text>.

40. Про захист Чорного моря від забруднення: Конвенція 1992 р. (м. Бухарест). URL: http://zakon.rada.gov.ua/Законодавча_база_України/show/995_065.

41. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13 липня 2000 року № 1908-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14#Text>.

42. Про курорти: Закон України від 05 жовтня 2000 року № 2026-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text>.

43. Про металобрухт: Закон України від 5 травня 1999 року № 619-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/619-14#Text>.

44. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22 лютого 2000 року № 1478-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text>.

45. Про мораторій на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок рекреаційного призначення в містах та інших населених пунктах: Закон України від 17 березня 2003 року № 3159-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3159-17#Text>.

46. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18 січня 2001 року № 2245-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-14#Text>.

47. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 року № 962-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>.

48. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 456. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/1264-12>.

49. Про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер: Конвенція 1992 р. (м. Гельсінкі). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_273.

50. Про питну воду та питне водопостачання: Закон України від 10 січня 2002 року № 2918-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-14#Text>.

51. Про поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 30 червня 1995 року № 255-95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
52. Про право міжнародних договорів: Віденська Конвенція 1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118.
53. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27 лютого 1991 року № 791^a-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791%D0%B0-12#Text>.
54. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16 червня 1992 року № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>.
55. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08 липня 2011 року № 3677-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3677-17#Text>.
56. Про рослинний світ: Закон України від 09 квітня 1999 року № 591- XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text>.
57. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28 лютого 1991 року № 796-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text>.
58. Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001 року № 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>.
59. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14 вересня 1999 року № 1039-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14#Text>.
60. Про управління відходами: Закон України від 20 червня 2022 року № 2320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#n802>.
61. Про цивільну відповідальність за шкоду від забруднення нафтою: Конвенція 1969 р. (м. Брюссель). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_806.
62. Про Червону книгу України Закон України від 07 лютого 2002 року № 3055-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text>.

63. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344.
64. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40- 44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.

Основна література

1. Войціховський А.В. Міжнародне право: підручник / А.В. Войціховський; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с. URL: http://megalib.com.ua/book/135_Mijnarodne_pravo_.html.
2. Екологічне право України. Особлива частина [текст]: навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 432 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/187222894.pdf>.
3. Екологічне право України. Особлива частина: навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), В. А. Зуєв, І. В. Бригадир та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 432 с.
4. Екологічне право: навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К.Р., Юнін О.С., Кірін Р.С. та ін.]. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2020. 318 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5077/1/>.
5. Екологічне право: підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.]; за ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/734/3_Ekologichne%20pravo_Pidruchnik_vnutri.pdf.
6. Міжнародне публічне право: навч.-метод. посібник / Н.В. Кирилюк, А.З. Маник, С.М. Задорожна. Чернівці, Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2021. 268 с. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5108/MANYK_Mizhn_Pravo.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Додаткова література

1. Tolkachenko E.V. The concept of the radiation pollution and problem of burial of radioactive waste. Вісник Одеського національного університету. Том 21. Випуск 1 (18). Правознавство, 2016. С. 154-162.
2. Андрейцев В.І. Наукова доктрина формування сучасної системи земельного законодавства і права за об'єктами земельних правовідносин: методологічні аспекти / В.І. Андрейцев // Право України. 2020. № 5. С. 15-28. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2020_5_4.
3. Анісімова Г.В. Законодавчі проблеми забезпечення права загального природокористування. Теорія і практика правознавства. 2013. Вип. 1. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_1_13.
4. Білицька М. А. Адміністративна відповідальність як вид юридичної відповідальності за правопорушення в сфері надрокористування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Право. 2014. Вип. 25. С. 139-141. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_25_35.
5. Білицька М. Відносини в сфері надрокористування як особливий об'єкт адміністративно-правового регулювання. Юридичний вісник. 2014. № 4. С. 77-81. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2014_4_17.
6. Богославська А. Розвиток природно-заповідного фонду України. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2015. Вип. 40(1). С. 90-97. URL:[http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2015_40\(1\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2015_40(1)_15).
7. Бредіхіна В.Л. Щодо визначення юридичних ознак континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України як об'єктів екологічного права. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Право. 2013. № 1077, Вип. 15. С. 88-91. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2013_1077_15_23.
8. Валюх А.М., Зайцев Д.Б., Якимчук А.Ю. Роль міжнародних організацій у сфері збереження й відтворення природного капіталу. *Державне управління:*

удосконалення та розвиток: електронний журнал. Вид. № 8. 2017. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/12.pdf.

9. Вівчаренко О. Стан та прояви проблематики дослідження правової охорони земель в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 3. С. 50-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2016_3_12.

10. Волошенюк І. В. Атмосферне повітря як об'єкт правової охорони в Україні. *Міжнародний досвід. Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2014. Вип. 2. С. 171-182. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vchfo_2014_2_18.pdf.

11. Волошкевич О.О. Аналіз та пропозиції щодо удосконалення окремих положень законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності управління природоохоронними територіями та об'єктами природно-заповідного фонду». *Правова держава*. Одеса. № 49. 2023. С. 130-140. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/34996>.

12. Волошкевич О.О. Розвиток формування законодавства про біосферні заповідники, як окремої категорії природно-заповідного фонду України. *Одинадцяті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 26 травня 2023 р.)*. Одеса: Фенікс, 2023. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/35743/1/147-153.pdf>.

13. Волошкевич О.О., Волошкевич О.М. Проблема проведення судових експертиз при визначення шкоди довкіллю (на прикладі Дунайського біосферного заповідника). – *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції»*. Випуск 04/2021, м. Харків, 25 грудня 2021 р., С. 219-222.

14. Гаджієва П.С. Особливості законодавчого регулювання права власності на диких тварин в Україні. *Актуальні питання теорії та практики застосування сучасного вітчизняного та міжнародного права: Міжнародна науково-*

практична конференція, м. Київ, 8-9 червня 2018 р. К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. Ч.1. С. 97-101.

15. Гетьман А.П. Теоретико-методологічні засади формування національної доктрини земельного права / А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова // Право України. 2020. № 5. С. 29-42. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2020_5_5.

16. Грохольський В. П. Правові основи використання природних ресурсів морського континентального шельфу України. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2010. № 18. С. 304-312. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2010_18_43.

17. Денисов С. Ф. Кримінально-правова охорона тваринного світу / С. Ф. Денисов, Р. С. Якушев // Юридична наука. 2014. № 1. С. 63-71. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2014_1_8.

18. Дроботова Т.Б. Актуальні питання застосування Закону України «Про оренду землі». Практика Верховного Суду / Т.Б. Дроботова, Л.В. Карпенко, М.П. Романів // Право України. 2020. № 5. С. 171-186. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2020_5_15.

19. Заверюха М.М. Правова охорона лісів в умовах воєнного часу. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. № 3. С. 164-167. URL:<https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/234/205>.

20. Ігнатенко І.В. Правова охорона водних ресурсів при здійсненні містобудівної діяльності. *Публічне право*. 2016. № 3. С. 233-240. URL:<http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/11179>.

21. Каракаш І. І. Правова охорона атмосферного повітря як основного компонента природного середовища. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2014. № 2. С. 76-87. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2014_2_12.

22. Каракаш І.І. Право власності на природні ресурси виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України. 2017. URL: <https://hdl.handle.net/11300/14112>.
23. Каракаш І.І. Право концесійного землекористування: проблеми відродження і перспективи розвитку / І.І. Каракаш // Право України. 2020. № 5. С. 128-142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2020_5_12.
24. Каракаш, І.І. Проблеми права власності на об'єкти і ресурси рослинного світу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2016. С. 146-149. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc23/38.pdf>.
25. Карлюга Є.К. Роль «м'якого права» у процесі формування міжнародного екологічного права. 2020. URL: <https://dspace.megu.edu.ua:8443/xmlui/handle/123456789/2844>.
26. Кірін Р. С. Проблеми кодифікації законодавства про надра / Р. С. Кірін // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.) Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОН України; НУ ОЮА. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. Вип. 74. С. 246-256. URL: <http://hdl.handle.net/11300/4416>.
27. Кривошликова А.С. Захист і відтворення диких тварин: правові аспекти. Актуальні питання публічного та приватного права у контексті сучасних процесів реформування законодавства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Херсон, 14-15 квітня 2017 року. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 180 с.
28. Люленко С.О. Громадські природоохоронні організації та напрями їх екологічної діяльності. *Молодь і ринок*. Вид. № 3. 2017. С. 62–66. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Mir_2017_3_14.

29. Матвійчук В. К. Забруднення атмосферного повітря: кримінальна відповідальність, досудове слідство та запобігання: монографія / В.К. Матвійчук, І.О. Харь; Нац. акад. упр. К., 2013. 271 с. URL:<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497>.
30. Михайленко С., Купчак М. Нормативно-правове забезпечення у сфері надзвичайних екологічних ситуацій. 2019. URL:<https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/6612>.
31. Нечипорук Л.Д. Охорона та використання об'єктів тваринного світу: аналіз міжнародного та національного законодавства. Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 1. С. 141-144. URL:https://kneu.edu.ua/userfiles/24_11_2015/2019/ZBD086D0A0NI_PD0A0E_2019_28E284961829stor_146-152.pdf.
32. Оверковська Т. Правові засади охорони водних біоресурсів у сфері аквакультури. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 122-126. URL:<http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/3/23.pdf>.
33. Півторак Г.Ф. Сучасні проблеми делімітації та співробітництва держав із протилежними та суміжними побережжями в межах виключної (морської) економічної зони України. Київський часопис права. 2021. № 4. С. 311-316. URL: <https://doi.org/10.32782/klj/2021.4.48>.
34. Скопова О.С. Рентні платежі та екологічний податок в Україні: історичний аспект. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 36(2). С. 114-117. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_36%282%29__23.
35. Сурілова О.О. Адміністративно-правове регулювання у сфері використання і охорони надр. Diss. Запоріжжя, 2017, URL:http://phd.znu.edu.ua/page/aref/07_2017/Surilova_aref.pdf.
36. Тимошенко Л.А. Правова охорона лісів в Європейському союзі. Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Екологічна політика і право ЄС та їх імплементація у правову систему України», 2019. 323 с. URL: <https://nubip-erasmus.com/wp-content/uploads/2019/>.

37. Толкаченко О.В. Види забруднень морського середовища. *Науковий журнал «Право і суспільство»*. № 5-2. Ч. 3. 2015. С. 147-153.
38. Толкаченко О.В. Визначення поняття та встановлення критеріїв гарного стану навколишнього середовища у морському просторі Європейського Союзу. *Шості юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського: (до 150-річчя від дня його народження): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 20-21 травня 2016 р.)*. Одеса: Астропринт, 2016. С. 487-491.
39. Толкаченко О.В. Визначення понять «біосферний заповідник» і «біосферний резерват» за законодавством України. *Правова держава*. Одеса. № 45. 2022. С. 41-48
URL:<http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/32870>.
40. Толкаченко О.В. Екологічний контроль в сфері охорони зелених насаджень населених пунктах України. *Вісник Одеського національного університету*. Том 17. Випуск 7. Правознавство, 2012. С. 193-202.
41. Толкаченко О.В. Екосистемний підхід у морському законодавстві ЄС // *Матеріали 71-ої наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (23-25 листопада 2016 р., Одеса)*. Одеса: Астропринт, 2016. С. 181-185.
42. Толкаченко О.В. Класифікація особливо охоронюваних територій за територіальним поширенням. The 33th International scientific and practical conference “Modern scientific technologies and solutions of scientists to create the latest ideas” (August 22-25, 2023) London, Great Britain. International Science Group. 2023. С. 147-151. URL:<file:///C:/Users/User/Downloads/Modern-scientific-technologies-and-solutions-of-scientists-to-create-the-latest-ideas.pdf>.
43. Толкаченко О.В. Надзвичайна екологічна ситуація військового походження: характеристика законодавства України. *Актуальні дослідження правової та історичної науки (Випуск 52): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 4-5*

липня 2023 р.) / [редкол. : О. Яремко та ін.] ; ГО “Наукова спільнота”; WSSG w Przeworsku. Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б. 110 с. URL:<https://mail.google.com/mail/u/0/?pli=1#inbox/FMfcgzGtwCxwpWPNKrcNvQFjhQqVtBjq?projector=1&messagePartId=0.1>.

44. Толкаченко О.В. Окремі аспекти морської політики Європейського Союзу. *Вісник Одеського національного університету*. Том 23. Випуск 1 (32). Правознавство, 2018. С. 190-198. URL:<http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/17713>.

45. Толкаченко О.В. Окремі правові аспекти забруднення Чорноморсько-Азовського басейну. Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал». Запоріжжя. 2015. URL: http://lsej.org.ua/4_2015/39.pdf.

46. Толкаченко О.В. Поняття морських ресурсів. *Правова держава*. Одеса. № 19. - 2015. С. 119-122.

47. Толкаченко О.В. Правова охорона зелених насаджень в населених пунктах України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. Одеса, 2013. 162 с. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/29957>.

48. Толкаченко О.В. Правова охорона лиманів в Україні. Матеріали 72-ої наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (29 листопада – 1 грудня 2017 р., Одеса). Одеса: Фенікс, 2017. С. 233-238.

49. Толкаченко О.В. Правова охорона морського середовища. *Правова держава*. Одеса. № 18. 2014. С. 91-95. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Prav_2014_18_18.

50. Толкаченко О.В. Правове регулювання охорони морського середовища. П'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені

пам'яті Є.В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса: Астропринт, 2015. С. 333-338.

51. Толкаченко О.В. Правові принципи охорони та використання морського середовища. Матеріали 70-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, присвяченої 150-й річниці Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (25-27 листопада 2015 року, м. Одеса) / МОН України; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова; екон.-прав. ф-т; відп. ред.: О.О. Нігрєєва. Одеса: Астропринт, 2015. С. 198-201.

52. Толкаченко О.В. Природоохоронні аспекти в Конвенції ООН з морського права 1982 року. *Правова держава*. Одеса. № 22. 2016. С. 144-149. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Prav_2016_22_27.

53. Толкаченко О.В. Чорне море як об'єкт правового регулювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. Випуск 3. Том 1. Херсон. 2015. С. 152-154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_3%281%29_39

54. Труш О.О. Формування та реалізація спільної екологічної політики Європейського Союзу в умовах сучасних інтеграційних процесів / О.О. Труш, М.В. Андрієнко, Г.А. Ломовських. *Державне управління*. 2014. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/db/2014-1/doc/4/05.pdf>.

55. Уркевич В.Ю. Право постійного користування земельною ділянкою: проблеми теорії та практики / В.Ю. Уркевич // *Право України*. 2020. № 5. С. 143-157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2020_5_13.

56. Федунь М. В. Правове регулювання поведінки з відходами згідно з угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція.

2015. Вип. 13(2). С. 124-126. URL:
[http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_13\(2\)_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_13(2)_36).

57. Черкашина Катерина. Екологічні аспекти надзвичайних ситуацій. Проблеми та перспективи розвитку системи безпеки життєдіяльності: Зб. наук. праць Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, курсантів та студентів. Львів: ЛДУ БЖД, 2023. С. 507-510. URL:
https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/11845/1/ilovepdf_merged.pdf.

58. Черниш Р.Ф., Бондарчук Н.В. Проблеми правового регулювання поведінки з відходами за законодавством України. 2020. URL: <https://hdl.handle.net/11300/16839>.

59. Шевердіна І.М. Правовий режим об'єктів рослинного світу в населених пунктах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / І. М. Шевердіна; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 20 с. URL:
<https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/7008>.

Електронні інформаційні ресурси

1. <http://ovu.com.ua> – Офіційний вісник України
2. <http://rada.gov.ua> – Офіційний сайт Верховної Ради України
3. <http://infodisk.com.ua> – Система правової підтримки
4. <http://lawbook.org.ua> – Бібліотека юриста
5. <https://www.iucn.org/> - Офіційний сайт Міжнародного союзу охорони природи
6. <https://mepr.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів України
7. <https://www.davr.gov.ua/> - Офіційний сайт Державного агентства водних ресурсів України;
8. <https://forest.gov.ua/> - Офіційний сайт Державного агентства лісових ресурсів України
9. <https://www.geo.gov.ua/> - Офіційний сайт Державної служби геології та надр України
10. <https://land.gov.ua/okhorona-zemel/> - Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру.

Навчальне видання

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО З ОСНОВАМИ ЕКОЛОГІЇ, Ч.ІІ

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять

**для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»**

Електронне практичне видання

Укладач:

Толкаченко Олена Володимирівна

Оригінал-макет розроблено в авторській редакції.

Затвердж. авт. 28.08.2023. Шрифт Times New Roman.

Системні вимоги: операційна система сумісна
з програмним забезпеченням для читання файлів формату PDF.

Обсяг 1,2 МБ.

Кафедра цивільно-правових дисциплін
Економіко-правовий факультет
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058